

Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu, 1942-1945: Pentadbiran Jepun dan Thai

ABDULLAH ZAKARIA BIN GHAZALI

PENDAHULUAN

Jepun menguasai Tanah Melayu setelah British menyerah kalah pada 15 Februari 1942. Mulai tahun 1942-1945 Jepun mentadbir Tanah Melayu. Namun begitu bagi negeri Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu pentadbiran Jepun hanya pada tahun 1942-1943. Pada tahun 1943-1945, negeri Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu dipindahkan oleh kerajaan Jepun ke bawah pentadbiran Tentera Thai.¹

SERANGAN DAN PENAKLUKAN

Jepun telah membuat pakatan dengan kerajaan Thailand sebelum melancarkan serangan ke atas Tanah Melayu. Pakatan kedua-dua negara ini bermula sejak tahun 1938.² Perdana Menteri Thailand, Phibun Songkram yang mendapat sokongan penuh daripada Parlimen³ percaya kerjasama dengan Jepun amat perlu bagi mendapatkan semula tanah jajahan Thai yang diserahkan kepada Indo-China.⁴ Dengan itu secara rahsia pada Oktober 1940, Phibun membenarkan Jepun menyerang Tanah Melayu melalui Thailand. Keputusan Phibun ini dipengaruhi oleh kekalahan Perancis di tangan Jerman dalam pertempuran.⁵ Hasil daripada pakatan ini, pada bulan Mac 1941, pejabat Konsular Jepun dibuka di Songkhla.⁶ Berikutnya pada Julai 1941, Jepun memasuki Indo China dan menguasainya pada Disember 1941.⁷ Dalam kempen serangan tersebut Jepun menyebarkan dakyah untuk Lingkungan Kemakmuran Asia Timur Raya. Tetapi mereka sebenarnya ingin mendapatkan pengkalan tentera dan bekalan, seperti minyak, getah dan timah.⁸

Setelah mengisytiharkan perang ke atas pihak berikat pada 8 Disember 1941, Jepun melancarkan serangan ke atas Kota Bharu melalui Thailand. Kemudiannya memasuki Terengganu dan Kedah pada 10 Disember 1941. British yang gagal mempertahankan Tanah Melayu menyerah kalah kepada tentera Jepun di Singapura pada 15 Februari 1942. Dokumen penyerahan ditandatangani oleh Leftenan General Percival pada pukul 6.10 petang, 15 Februari 1942.⁹ Akibatnya Tanah Melayu dan Sumatera diletakkan di bawah Tentera Ketumbukan Dua Puluh Lima (*Twenty-Fifth Army*),¹⁰ yang diperintahkan oleh Leftenan General Yamashita Tomoyuki. Pentadbiran Tentera

ditanggungjawabkan kepada Mejar General Manaki Keishi, selaku Ketua Pentadbiran Tentera. Manakala pentadbiran pula dikendalikan oleh Kolonel Watanabe Wataru.¹¹

Pada April 1943, dengan alasan tidak ada keseragaman di antara Tanah Melayu dan Sumatera; Sumatera diasingkan daripada pemerintahan Tanah Melayu. Dengan itu tugas ketenteraan Tanah Melayu diletakkan di bawah Ketumbukan Ke-29 yang berpusat di Taiping, Perak. Johor pula diletakkan di bawah Ketumbukan Ke-7 yang berpusat di Singapura. Sumatera diletakkan di bawah Ketumbukan Ke-25 yang dipindahkan di Bukit Tinggi, Sumatera.¹²

PENTADBIRAN TENTERA JEPUN, 1942-1943

Tentera Jepun menguasai Kelantan pada awal Januari 1942. Mereka mengambil alih Residen British sebagai pejabat tentera Jepun di Kelantan. Buat sementara pejabat ini di bawah jagaan Major Misuma.¹³ Tentera Jepun menguasai Kedah, setelah tentera British mengundurkan diri dari Kedah mulai 16 Disember 1941. Pada 19 Disember 1941, Sultan Abdul Hamid Shah menandatangani mengakui kekuasaan Jepun.¹⁴ Begitu juga dengan Perlis dan Terengganu diduduki oleh tentera Jepun. Apabila Raja Perlis, Syed Alwi mangkat pada 2 Februari 1942, Jepun mengangkat pemangku Raja, Syed Hamzah sebagai Raja Perlis. Syed Putra, Raja Muda dan bakal Raja Perlis yang dilantik sejak tahun 1938 diketepikan oleh Jepun.¹⁵ Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah bersama keluarga dan pegawai kerajaan yang berlindung di Kuala Berang¹⁶ pulang ke Kuala Terengganu apabila tentera Jepun tiba di sana. Di sini Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah datang bersama Dato' Jaya Perkasa Che Da Omar bin Mahmud di Kuala Terengganu berjumpa Panglima Agong Jepun, setiausahanya T. Obata dan S. Ara selaku jurubahasa. Berikutnya Kerajaan Jepun memberi kuasa kepada T. Obata untuk menguruskan pentadbiran negeri Terengganu. Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah dikekalkan di atas takhta kerajaan Terengganu. Dalam satu kenyataan yang dikeluarkan T. Obata menyatakan segala peraturan dan undang-undang serta pentadbiran pejabat dikekalkan seperti sebelumnya. Pegawai Melayu akan menggantikan beberapa jawatan yang ditinggalkan oleh pegawai British.¹⁷ Selain itu semua kakitangan diingatkan mengangung tugas yang diberikan. Sekiranya tidak dapat menguruskan tugas akan dihukum. Mereka yang rajin dan berusaha menjalankan pekerjaan akan dipertimbangkan untuk kenaikan pangkat; sebaliknya mereka yang malas akan diberhentikan kerja. Mereka yang menentang Jepun atau membuat pekerjaan yang menyalahi peraturan akan dibuang negeri atau dibunuh.¹⁸

Setelah berkuasa, Jepun membentuk pentadbiran di Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu. Tiap-tiap negeri diletakkan di bawah pentadbiran Gabenor. Perlis dicantumkan dengan Kedah dan diletakkan di bawah seorang Gabenor. Gabenor (*Chokan Kakka* atau *Suciji*) Kedah yang pertama ialah Ojama. Dia kemudiannya digantikan oleh Mejar Jeneral Seiji Sukegawa.¹⁹

Gabenor Jepun yang pertama di Kelantan ialah Yasushi Suna Kawa. Dia memegang jawatan ini sehingga ditukarkan ke Johor Bharu, memegang jawatan yang sama pada 22 April 1943. Dengan itu jawatan Gabenor Jepun Kelantan disandang oleh Kikuro Fujisawa.²⁰ Jawatan Gabenor atau *Syuciji* Terengganu disandang oleh Manabu Kuji. Beliau tiba di Kuala Terengganu pada 18 Mac 1942. Pada 19 Mac 1942 dia berucap dihadapan Sultan dan pegawai-pegawai kerajaan Terengganu. Dalam ucapan tersebut dia menyatakan:

Saya telah menerima jawatan Shuchiji bagi negeri Terengganu ini dan telah tiba di sini semalam. Nama saya yang sebenar ialah Manabu Kuji:

Berkenaan dengan tujuan-tujuan perang sebagai perang sabil yang dilangkah dan dijalankan oleh The Nippon dan pada mengadakan tadbiran tentera di merata-rata negeri yang telah diduduki maka hal ini saya percaya tuan-tuan sedia maklum.

Dengan jalan didirikan tadbiran tentera maka sekalian keadaan-keadaan yang ada di dalam masa pemerintahan British nyatlah akan berubah banyak yang terutamanya ialah berkenaan dengan hal-hal yang terhadap kepada Sultan dan lain-lain pegawai kerajaan maka hal-hal yang seumpama itu tidaklah akan bersamaan lagi seperti dahulu. Maka perkara ini saya harap pihak tuan-tuan menaruh di dalam ingatan.

Saya percaya tuan-tuan telah sedia maklum dalam hal-hal yang tersebut itu tetapi oleh sebab hal itu tersangat mustahak saya mengambil peluang pada mengingatkan dan menerangkan kepada tuan-tuan.

Saya ucapkan terima kasih di atas layanan tuanku ini dan harap tuanku sudi berhenti lama di sini.²¹

Dengan mengekalkan bidang kuasa Sultan dalam hal yang berkaitan dengan agama, pentadbiran tentera Jepun membentuk pentadbiran Perlis dan Kedah, Kelantan dan Terengganu. Gabenor adalah orang yang paling berkuasa dalam pentadbiran negeri. Segala peraturan dan enakmen negeri sebelum ini di atas nama Sultan kini di atas nama Gabenor. Misalnya, Pentadbiran Kedah dibahagikan kepada: *Syumuin* (Agama), *Somu-bu* (Pejabat Am), *Sanyo-bu* (Pejabat Perniagaan), *Zaimu-bu* (Pejabat Khazanah), *Keimu-bu* (Pejabat Polis) dan *Pejabat Kotsu-bu* (Pejabat Pengangkutan).²² Pentadbiran Terengganu berasaskan kepada empat Pejabat; Pejabat *Cuji Keimu-bu* (Pejabat khas untuk Tuan *Syuciji* Terengganu), Pejabat *Somu-bu* (Pejabat Am), Pejabat *Zaimu-bu* (Pejabat Khazanah) dan Pejabat *Sangyo-bu* (Pejabat Perniagaan) serta Pejabat *Kotsu-bu* (Pejabat Pengangkutan). Pegawai Tempatan yang bertugas sebelum pentadbiran Jepun dikekalkan. Di antara mereka yang meneruskan khidmat di Terengganu ialah Dato' Jaya Perkasa Che Da Omar, Tengku Bija Wangsa, Tengku Paduka Raja Ismail ibn Sultan Zainal Abidin, Tengku Pekerma Wira, Tengku Seri Akar Diraja, Che Mohd. Hashim bin Dato' Dewangsa, Dato' Indera Pahlawan, Tengku Ibrahim bin Tengku Lela, Dato' Sangsura Pahlawan, Che Mohd. Khalid

bin Abdul Rahman dan Che Yusof bin Long.²³ Di Kedah pula, misalnya, Md. Sharif Osman, Tunku Yaakob, Tunku Ismail, Syed Omar, Tunku Kassim, Tunku Nong dan Tunku Ahmad Tajuddin.²⁴ Manakala di Kelantan, di antara mereka yang bertugas; Datuk Nik Mahmud bin Nik Ismail (Menteri Besar), Nik Ahmad Kamil bin Nik Mahmud (Timbalan Menteri Besar), Tengku Muhammad Hamzah bin Tengku Zainal (Tengku Seri Maharaja), Tengku Ahmad, Haji Abdullah Bakti, Nik Mustapha bin Nik Muhammad, Tengku Mahmud, Nik Husin bin Zamah, Salleh bin Omar, Che Mahmud bin Hashim, Che Ahmad Jamaluddin, Hasan bin Husin dan Tengku Yaacob.²⁵

Pejabat Setiausaha Gebenor (*Cokan Kambo*) di bawah Pejabat *Cuji Keimu*-bu adalah bertanggungjawab menguruskan hal mengenai mohor kerajaan dan mohor pegawai; menerima, menghantar, menulis dan menyimpan surat-menyurat kerajaan; mengeluarkan Warta Kerajaan, Pengisytiharan Kerajaan, menyediakan buku peringatan dan mencetak; menjaga rumah dan kereta kerajaan serta menjemput tetamu dan menguruskan hal yang bersangkutan dengan pekerjaan Setiausaha Sulit *Syucokan*. Pejabat *Somu*-bu menguruskan hal yang bersangkutan dengan pegawai kerajaan, termasuk perlantikan dan pemberhentian; kewangan; membantu pentadbiran jajahan; odit dan kemajuan masyarakat, seperti peningkatan ilmu pengetahuan. Pejabat *Keimu*-bu (Polis) menguruskan hal yang berkaitan dengan pekerjaan polis, mahkamah dan menjaga kebersihan serta kesihatan. Pejabat *Sangyo*-bu pula menguruskan tugas hal-ehwal tanaman dan isi hutan; perniagaan dan isi laut; pekerjaan kerja raya, membina bangunan dan kapal; tanah, galian dan ukuran dan bayaran tambang, hubungan mel, telegraf dan elektrik.²⁶

Pejabat *Chuji Keimu*-bu mengandungi dua pejabat, *Singishitsu* (Pejabat Siasat dan Mesyuarat) dan *Syomuka* (Pejabat Am di bawah *Chuji Keimu*-bu). Segala urusan pejabat dan mesyuarat dalam Pejabat *Singishitsu* adalah menurut perintah *Syuciji*. Pejabat *Syomuka* pula adalah menjalankan urusan mengenai Setiausaha Kerajaan, surat-surat kerajaan dan segala perjalanan pejabat lain. Pejabat *Somu*-bu pula mengandungi di dalamnya beberapa pejabat: Pejabat Mahkamah dan semua mahkamah kerajaan; Pejabat Penjara; Pejabat Agama; Pejabat Pelajaran; Pejabat Ubat; Pejabat menjaga harta musuh; Pejabat Bandaran; Pejabat Cetak dan Pejabat Odit. Pejabat *Zaimu*-bu mengandungi Pejabat Khazanah; Pejabat Kastam, Shahbandar, Candu dan Minuman. Pejabat *Sangyo*-bu pula terdiri daripada Pejabat Tanah dan Galian; Pejabat Ukur; Pejabat Tanaman dan Isi Laut; Pejabat Hutan dan Pejabat Kawalan Makanan. Pejabat *Kotsu*-bu terdiri daripada Pejabat Pos dan Telegraf serta Pejabat Kerja Raya. Pejabat Polis diletakkan di bawah Pejabat *Somu*-bu.

Pesuruhjaya Jajahan dan Pegawai Daerah menjalankan tugas masing-masing dalam Jajahan mereka mengikut arahan ketua pejabat masing-masing. Pejabat Polis Daerah di bawah kawalan Pejabat *Somu*-bu dan *Kotsu*-bu. Dengan terbentuknya sistem pentadbiran ini maka Pejabat Setiausaha Kerajaan dan Pejabat Menteri Besar dimansuhkan.²⁷ Peranan dan tugas Pejabat Setiausaha

Kerajaan dan Pejabat Menteri Besar digantikan dengan Pejabat *Singishitsu* dan Pejabat *Syomuka*. Jamaah Menteri dan Jamaah Mesyuarat Negeri tidak berfungsi lagi di masa pentadbiran Jepun.

Pentadbiran Negeri diletakan di bawah kendalian *Syuciji* (Gabenor). Di tiap-tiap jajahan ditempatkan seorang ketua jajahan (*Gunco*) berbangsa Melayu; seterusnya mukim di bawah Penghulu dan kampung di bawah ketua kampung. Untuk memastikan keselamatan kampung, unit kawalan kampung yang dikenali sebagai *Jikeidan* dibentuk.²⁸ Misalnya Ketua Jajahan di Kelantan: Datuk Mahmud bin Haji Mohamed, Ketua Jajahan Kota Bharu; Datuk Muhammad bin Haji Nik Mahmud, Ketua Jajahan Pasir Puteh; Syed Abdul Rahman, Ketua Jajahan Hulu Kelantan; Datuk Wan Daud, Ketua Jajahan Bacok dan Tengku Ahmad, Ketua Jajahan Pasir Mas. Di antara tugas utama Ketua Jajahan: mencari buruh yang diperlukann oleh pejabat kerja raya, membantu pejabat kiriman (pos) menggalakan orang ramai menyimpan wang, membantu menubuhkan pasukan *Jukeidan* dan mengawal simpanan beras kerajaan.²⁹

Perjalanan Pejabat adalah seperti mana di masa pentadbiran British, kecuali apabila dikeluarkan arahan baru oleh pihak berkuasa Nippon. Pejabat Polis dipertanggungjawabkan juga menguruskan hal buruh-buruh dan orang-orang asing. Pengurusan pentadbiran Pejabat diketuai oleh Pegawai Jepun; kecuali Pejabat Agama dan Mahkamah diketuai oleh Pegawai Melayu. Walaupun demikian mereka dibantu oleh pegawai-pegawai Melayu.³⁰

Sebagai menghargai pengorbanan tentera Jepun membebaskan negeri daripada bahaya himpitan dan perahan penjajah British, penduduk Terengganu di arahkan memberi hormat kepada pegawai dan tentera Jepun.³¹ Penghormatan ini hendaklah diberikan kepada setiap pegawai besar dan ketua tentera Jepun serta tentera Jepun yang sedang bertugas. Penduduk tempatan diarahkan menundukkan kepala ketika bertemu. Sekiranya menaiki basikal dan ketika hendak melintasi pengawal sentri hendak turun dan tunduk memberi hormat; begitu ketika menaiki kereta, apabila melalui di hadapan pengawal sentri hendak menundukkan kepala kepadanya dan jika masing-masing memakai topi atau terendak hendak membuka terendak terlebih dahulu sebelum menundukkan kepala kepadanya.³²

Pentadbiran tentera Jepun juga mengarahkan mempelajari bahasa Jepun. Sekolah Melayu yang dibuka semula diwajibkan mengajar bahasa Jepun sebagai salah satu mata pelajaran.³³ Langkah Jepun menjadi bahasa Jepun sebagai bahasa rasmi di Kelantan tidak berjaya. Bahasa Melayu (rumi dan jawi) serta bahasa Inggeris digunakan dalam surat perjalanan pentadbiran.³⁴ Di Terengganu, pegawai kerajaan diarahkan mendaftar nama untuk mengikuti kursus bahasa Jepun yang diadakan di bangunan Sekolah Inggeris Sultan Sulaiman pada tiap-tiap hari kecuali hari Jumaat dan kelepasan pejabat, jam 7 hingga 8.30 pagi. Oleh itu pihak pendidikan mengharapkan masing-masing pejabat kerajaan akan menghantar nama pegawai untuk mengikuti kursus bahasa Jepun ini.³⁵⁴ Sebagai langkah mematuhi arahan ini, pada 20 Disember 1942 (20 Disember 2602.

Pejabat Setiausaha Sulit menghantar Engku Bijaya Sura, Encik Abdul Fatah bin Ishak dan Tengku Mustaffa bin Ismail untuk mengikuti kursus bahasa Jepun mulai hari Isnin, 21 Disember 1942 (21 Disember 2602).³⁶ Di Kelantan, Sekolah Ismail English School dibuka dengan bahasa Jepun sebagai penghantarnya. Gurunya Bachik bin Wan Chik.³⁷

Sebagaimana dinyatakan sebelum ini, Sultan tidak boleh campur tangan dalam pentadbiran negeri. Misalnya dalam surat Syuciji Terengganu kepada Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah bertarikh 1 April 1942 menyatakan baginda tidak boleh lagi campur tangan dalam pentadbiran Terengganu, kecuali perkara yang berkaitan dengan adat istiadat dan agama Islam.³⁸ Penduduk Terengganu pula dimaklumkan melalui surat pengisytiharan bertarikh 1 April 1942, segala peraturan atau undang-undang yang dilaksanakan sekarang adalah disifatkan sebagai Undang-Undang dan Peraturan Dai Nippon; perkataan yang berbunyi "Duli Yang Maha Mulia dalam Mesyuarat" yang tercatat pada segala peraturan dan undang-undang adalah terbatal.³⁹ Di samping itu ketua-ketua pejabat diarahkan menggunakan alat-alat pejabat dengan cermat. Langkah penjimatan ini diambil bagi memastikan bekalan tidak habis sebelum tempahan baru dihantar.⁴⁰ Selain itu, mulai 8 April 1942, ketua-ketua pejabat diingatkan segala surat menyurat yang dihantar ke Pejabat *Syuciji* hendaklah dialamatkan kepada Tuan *Syuciji Kakka* dan tidak lagi kepada Penasihat Kerajaan. Ketua-ketua Pejabat di Kuala Terengganu diingatkan supaya pada tiap-tiap pukul 9.00 pagi menalefon ke Pejabat *Syuciji* memaklumkan sama ada mereka berada di Pejabat, melawat, bercuti atau uzur supaya kedudukan diketahui oleh Pejabat Tuan *Syuciji*.⁴¹

Ketika pentadbiran Tentera Jepun, putera Sultan tidak dibenarkan memakai bendera kerana kkuatirkan timbul kesamaran dengan bendera yang dipakai oleh pegawai Jepun. Dalam hal ini, Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah pula diingatkan jangan menggunakan bendera kuning putih kerana warna itu dipakai oleh Jeneral Jepun.⁴² Kemudiannya pentadbiran tentera Jepun memberhentikan jawatan Menteri Besar dan memansuhkan Majlis Mesyuarat Negeri. Pada 7 Mei 1942 (7 Mei 2602) pengisytiharan dikeluarkan memaklumkan memberhentikan jawatan Menteri Besar dan Setiausaha Kerajaan; serta perubahan pentadbiran dalam sekalian pejabat.⁴³ Begitu juga pada 7 Mei 1942 (7 Mei 2602) Pejabat *Syuciji* Terengganu mengeluarkan pengisytiharan memaklumkan segala perkara bersangkutan dengan menukar, memindah atau mengubah sebarang bangunan atau tanah; rumah gudang, kilang atau tempat perniagaan; getah, bijih timah, minyak, kereta motor, enjin atau perkakasnya bermula dari 1 Disember 1942 (1 Disember 2602) hendaklah ditandatangani oleh *Syuciji* Terengganu. Sekiranya tidak berbuat demikian, surat tersebut tidak sah.⁴⁴ Pada 25 Mei 1942 (25 Mei 2602) Pejabat *Syuciji*, Kuala Terengganu mengeluarkan arahan menggesa semua pendudukan yang telah lari meninggalkan rumah masing-masing ketika perang yang lalu pulang semula ke rumah masing-masing dan menguruskan kembali pekerjaan harian mereka. Penduduk Terengganu dikehendaki berbuat

demikian sebelum 31 Mei 1942 (31 Mei 2602). Sekiranya didapati ada di antara mereka mengingkari perintah ini, dianggap dengan sengaja menentang niat bersih kerajaan Dai Nippon dan enggan berkerjasama di atas kejayaan matlamat perang ini. Kepada mereka yang bersikap demikian pihak Jepun tidak akan memberi perlindungan kepada kehidupan mereka dan keluarga serta harta mereka akan dirampas. Dengan itu pihak Jepun mengingatkan supaya penduduk Terengganu yang meninggalkan rumah tersebut taat kepada perintah kerajaan Nippon dan dengan seberapa segera pulang ke rumah masing-masing.³⁶ Pada 30 Mei 1942 (30 Mei 2602) Pejabat *Syuciji* Terengganu mengeluarkan pengisytiharan bilangan 8/2602, memaklumkan mulai dari tarikh pengisytiharan ini perjalanan waktu tempaat yang biasa ditukarkan kepada waktu yang dipakai oleh kerajaan Nippon, iaitu perselisihan dengan waktu tempatan sebanyak satu setengah jam. Dengan itu semua penduduk di dalam di negeri Terengganu diarahkan bertindak demikian.³⁷

Pada masa pentadbiran tentera Jepun, mahkamah juga mengalami perubahan. Misalnya mahkamah Terengganu dibahagikan kepada tiga jenis; iaitu Mahkamah *Koto Hoin* atau Mahkamah Besar; Mahkamah *Ciho Hoin* atau Mahkamah Jajahan dan Mahkamah *Kaikyo Hoin* atau Mahkamah Kadi. Mengenai Tubuh Mahkamah pula, Mahkamah Besar (*Koto Hoin*) akan mengandungi dua orang hakim; salah seorang daripadanya akan menjadi Ketua Mahkamah Besar (*Koto Hoin*) dan seorang lagi akan menjadi Ketua Mahkamah Jajahan Kuala Terengganu (*Ciho Hoin*). Mahkamah Jajahan (*Ciho Hoin*) juga akan mengandungi dua orang hakim; salah seorang daripadanya akan menjadi Ketua Mahkamah Jajahan (*Ciho Hoin*). Mahkamah Kadi (*Kaikyo Hoin*) kekal tanpa sebarang perubahan. Bidang kuasa pula; Mahkamah Besar (*Koto Hoin*) mendengar kes rayuan Mahkamah Besar dan hakim pula mestilah seorang pegawai Nippon dan seorang pegawai Melayu, kes rayuan daripada Mahkamah Jajahan, kes yang tidak diterima oleh Mahkamah Jajahan boleh diterima dengan kes rayuan pertama tadi. Mahkamah Jajahan (*Ciho Hoin*) boleh mendengar kes mal yang dendanya kurang daripada 1,000 ringgit dan kes jenayah pula, hukumannya di bawah dua tahun penjara atau hukuman denda tidak melebihi 500 ringgit. Mahkamah Kadi (*Kaikyo Hoin*) mendengar kes yang telah ditetapkan oleh peraturan Mahkamah Kadi.

Tiap-tiap mahkamah diingatkan supaya meletakkan nama berdasarkan tempat masing-masing. Misalnya Mahkamah Besar (*Koto Hoin*) Negeri Terengganu Di bawah Pentadbiran Tentera dan untuk Mahkamah Jajahan (*Ciho Hoin*) pula, *Gunseibu* Terengganu *Ciho Hoin* yang bermakna Mahkamah Jajahan Kuala Terengganu Di bawah Pentadbiran Tentera. Di dalam tiap-tiap mahkamah hendaklah dinaikkan bendera Nippon. Juga tiap-tiap mahkamah dikehendaki memakai cop mohor masing-masing; Mahkamah Besar (*Koto Hoin*) Cop Mohor hendaklah dua setengah sun persegi dan Mahkamah Jajahan (*Ciho Hoin*) dan Mahkamah Kadi (*Kaikyo Hoin*) dua sun persegi. Bagi kes hukuman mati atau penjara seumur hidup atau pun kes yang berat mahkamah

diminta menerima nasihat daripada *Syuciji* terlebih dahulu sebelum hukuman dijatuhkan. Kes mal pula, sebelum keputusan hukuman dijatuhkan adalah lebih baik memberi nasihat kedua-dua pihak supaya berdamai dan menyelesaikan guaman mereka. Kini Mahkamah tidak dibenarkan mengeluarkan mohor waran, tuntutan mahkamah supaya penyewa keluar daripada rumah pengadu atau pun merombak rumah yang telah didirikan di atas tanah pengadu.⁴⁷ Segala kes mal yang ditangguhkan dan belum diputuskan oleh mahkamah daripada dahulu disifatkan semua sekali ditolak. Kes Jenayah yang dikendalikan oleh Mahkamah Polis sejak 4 Januari 1942 (4 Januari 2602) dibatalkan apabila peraturan ini dikuatkuasakan; segala kes yang ditangguhkan dan belum diputuskan akan diserahkan kepada oleh Pejabat Polis kepada mana-mana mahkamah berkenaan.⁴⁸

Selain itu Pejabat Polis juga mengalami perubahan mulai 1 Julai 1942 (1 Julai 2602). Pangkat pegawai Polis mengikut susunan, (i) *Kesatchu Kyoku Cho* (Ketua Pejabat Polis), (ii) *Keibu*, (iii) *Keibu Ho*, (iv) *Junsa Bucho*, (v) *Junsa Kelas I*, *Junsa Kelas II*, *Junsa Kelas III*, (vi) *Kyoshusei* (rekrut), (vii) *Keiji Junsa* (Mata-Mata Gelap) Kelas I, *Keiji Junsa Kelas II*, *Keiji Junsa Kelas III*, *Keiji Junsa Kelas IV*. Ketua Pejabat Polis ialah *Kesatchu Cho*, Penolong Ketua ialah *Keibu* yang kanan, Inspektor menjadi *Keibu*, Sub-Inspektor menjadi *Keibu Ho*, Sarjan Mejar menjadi *Junsa Bucho*, Sarjan menjadi *Junsa Kelas I*, Koprak dan Lans Koprak menjadi *Junsa Kelas II*, Mata-Mata Kelas I dan II menjadi *Junsa Kelas III*. Rekrut tidak berubah dan dikenali dengan panggilan *Kyoshusei*. Begitu juga dengan Mata-Mata Gelap tidak ada perubahan, kecuali namanya diubah menjadi *Keiji Junsa*. Mata-Mata Gelap Kelas I menjadi *Keiji Junsa I*, Mata-Mata Gelap Kelas II menjadi *Keiji Junsa II*, Mata-Mata Gelap Kelas III menjadi *Keiji Junsa Kelas III* dan Mata-Mata Gelap IV menjadi *Keiji Junsa Kelas IV*.

Pakaian untuk Ketua Pejabat Polis tidak mengalami sebarang perubahan. Begitu juga dengan pakaian untuk *Keibu Kanan*, *Keibu*, *Keibu Ho*, *Junsa Bucho*, *Junsa Kelas I*, II, III, *Kyoshu Sei* dan juga *Keiji Junsa* (tidak pakai pakaian seragam). Ketua Pejabat Polis menjadi ketua bagi pejabatnya dan di bawah perintah Ketua *Somubu*. Segala perintah yang akan diberikan oleh ketua polis kepada pegawai polis seluruh negeri Terengganu adalah menurut perintah Ketua *Somubu*. Di dalam Pejabat Polis pula terdapat tiga cawangan, *Keimu Ka*, *Hoan Ka* dan *Tokko Ka* dan tiap-tiap satunya mempunyai ketua masing-masing. *Keiku Ka* akan menjaga tata tertib latihan polis, termasuk menerima dan membuang kerja, kemajuan pasukan polis, kesalahan disiplin, naik dan turun pangkat; mengatur dan mentadbirkan cawangan rumah pasung seluruh negeri; menguruskan hubungan dengan pejabat lain; pekerjaan am dan mengenai kewangan dan perkara yang tidak termasuk di mana di mana-mana cawangan. *Hoan Ka* menguruskan kenaikan, papan tanda dan peraturan jalan raya; menjaga senjata api, letupan dan senjata tajam; mengawal keadaan ekonomi, misalnya barangan yang dijual dengan harga yang berpatutan; menjaga keamanan dan menjadi pendakwa. *Tokko Ka* pula dikhaskan menjalankan siasatan rahsia

dalam perkara yang berkait dengan gerakan menentang pemerintah, membuat huru-hara dan kegemparan dan menjaga kegiatan *Keiji Junsa*.

Rumah Pasung pula dibahagikan kepada tiga cawangan iaitu Keimu *Kakari*, *Hoan Kakari* dan *Tokko Kakari*. Tiap-tiap cawangan *Kakari* akan diletakkan seorang ketua. Misalnya Rumah Pasung Terengganu; cawangannya ialah Chabang Tiga, Bukit Payung, Kuala Berang, Telemong, Manir, Seberang Takir, Batu Rakit, Marang dan Merchang. Rumah Pasung Kemaman; cawangannya ialah Air Putih, Jabor dan Bandi. Rumah Pasung Kemasik; cawangannya ialah Kijal Air Jernih dan Kerteh. Rumah Pasung Dungun; cawangannya ialah Bukit Besi dan Paka. Rumah Pasung Besut; cawangannya ialah Kuala Besut, Jertih, Kampung Buluh dan Setiu. Tempat dan kawasan jagaan cawangan rumah pasung tidak berubah.⁴⁹

Pentadbiran Tentera Jepun tidak lagi memberi cuti kelepasan kepada Hari Jadi Sultan. Pada 27 Jun 1942 (27 Jun 2602), Pejabat *Syuciji* juga mengeluarkan peraturan Hari Jadi Sultan Terengganu tidak dikira sebagai hari kelepasan. Namun demikian pihak *Syuciji* tidak menghalang membenarkan pegawai kerajaan yang ingin hadir dalam upacara sambutan tersebut, seperti membaca doa selamat atau menjamu fakir miskin di masjid dengan mendapatkan sehari cuti daripada ketua pejabat masing-masing.⁵⁰

Pegawai kerajaan diarahkan supaya tidak memberi ihsan kepada saudara mara atau menerima hadiah dalam menjalankan pekerjaan, kerana perbuatan ini akan menjatuhkan kehormatan diri pegawai dan menghilangkan kepercayaan rakyat terhadap mereka. Dalam hal ini *Syuciji* Terengganu mengingatkan pegawai kerajaan Terengganu;

...menjalan-kan pekerjaan masing2 dengan hati yang sechukop benar dan adil dan jangan-lah berchampur di-dalam perkara2 luar yaani private. Hendak-lah menjaga diri serta berhati berseh supaya dapat menunjok-kan tauladan yang baik kepada orang2 raayat. Jikalau kita menjalankan kewajipan kita begitu baharu-lah dapat kita akan keperchayaan orang2 raayat lagi pon baharu-lah semporna pekerjaan mentadbir.

...apabila kita dapat tahu sesiapa Pegawai2 Kerajaan melanggar nasihat ini maka orang2 itu tidak-lah akan di-ampon dan akan di-hukom dia dengan hukuman yang keras. Demikian-lah saya harap sekalian Pegawai2 Kerajaan hendak-lah menjaga diri supaya memegang aturan2 dan tegahan ini ada-nya.⁵¹

Dalam usaha mengeratkan hubungan kakitangan kerajaan, pegawai dinasihatkan memberi hormat kepada pegawai yang lebih kanan, terutamanya kepada pegawai dan tentera Jepun. Cara memberi hormat pula ialah dengan mengangkat tangan ke atas dahi atau memberi tabik; mereka yang menerima penghormatan itu hendaklah membalas tabik juga. Bagi orang yang tidak memakai topi atau songkok beliau hanya dikehendaiki menundukan kepala sahaja.⁵²

Pentadbiran Tentera Jepun juga mengambil perhatian ke atas masa bertugas di waktu bulan puasa. *Syucokan* Terengganu melalui Pejabat *Kambo*, Kuala Terengganu mengeluarkan pekelilingan bilangan 7/2602, bertarikh 7 September

2602 (7 September 1942) mengenai waktu bertugas di masa bulan puasa. Waktu bertugas untuk bulan puasa ditetapkan dari pukul 10.30 pagi hingga 3.00 petang; hari Jumaat dan kelepasan am adalah ditutup; kecuali jika ada perkara mustahak dan diarahkan datang oleh ketua pejabat maka lazimnya pegawai-pegawai hendak hadir membuat pekerjaan walaupun dalam waktu di luar daripada ketetapan tersebut. Pihak *Syucokan* juga bersetuju memberi sehari kelepasan pada 12 September 1942 (12 September 2602) untuk menyambut awal Ramadan atau awal puasa dan pada 11 Oktober 1942 (11 Oktober 2602) hingga 13 Oktober 1942 (13 Oktober 2602) kerana akhir puasa serta menyambut hari raya.⁵³

Selain itu pentadbiran Jepun juga mengubah waktu pejabat. Misalnya di Terengganu, pada 10 Oktober 1942 (10 Oktober 2602) *Syucokan* Terengganu mengubah waktu pekerjaan pejabat dan akan berkuat kuasa pada 14 Oktober 1942 (14 Oktober 2602). Tujuan perubahan ini bagi menambahkan kemajuan pekerjaan kakitangan, bekerja dengan keras dan menyiapkan tuas pada hari yang sama.⁵⁴ Mengikut waktu kerja baru, pejabat dibuka pada pukul 10.00 pagi; makan tengah hari pukul 1.30 hingga 3.00 petang dan waktu pulang pejabat pukul 5.00 petang. Waktu lama, pejabat dibuka pada pukul 10.30 pagi; makan tengah hari pukul 1.30 hingga 3.30 petang dan waktu pulang pukul 6.00 petang. Waktu mempelajari bahasa Jepun di sekolah Bahasa Nippon ditetapkan pada pukul 8.30 hingga 9.30 pagi. Pegawai-pegawai digalakan belajar bersungguh pada tiap-tiap hari.⁵⁵

Kerajaan tentera Jepun juga menegah menaikkan bendera di perkarangan istana kerana dianggap bukan sebahagian daripada agama. Arahan juga dikeluarkan membatalkan kereta Sultan atau pegawai kerajaan memakai bendera kerajaan atau Jepun.⁵⁶ Di Terengganu misalnya pihak Jepun akan mengeluarkan sekeping surat dalam tulisan Jepun yang bermaksud "Terengganu Sultan" untuk dilekatkan pada kereta Sultan. Pihak pentadbiran tentera Jepun juga tidak membenarkan memakai lambang Kerajaan Negeri yang berbentuk Mahkota dan Keris kerana itu dianggap bukan Cop bagi keturunan Sultan tetapi hanyalah Cop bagi kerajaan dahulu.⁵⁷

Ketika pendudukan Jepun berlaku kemangkatan Raja dan Sultan di Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu. Pada 2 Februari 1942, Raja Perlis Syed Alwi mangkat. Takhta kerajaan digantikan oleh pemangku Raja, Syed Hamzah. Raja Muda dan bakal Raja Perlis, Syed Putra diketepikan.⁵⁸ Di Terengganu pula Sultan Sulaiman Badrul Alam Syah mangkat pada 14 September 1942 (14 Ramadan 1361).⁵⁹ Putera baginda yang sulung dengan Tuanku Ampuan Mariam, Tengku Ali telah dilantik sebagai pengganti menduduki takhta kerajaan Terengganu. Pada 28 September 1942 (28 September 2602) Sultan Ali mentauliahkan Sheikh Hasan bin Said Al-Yamani sebagai Mufti Terengganu; berkuasa menjalankan wazifah pekerjaan mufti di dalam negeri Terengganu dan jajahan takluknya. Sheikh Hasan bin Said Al-Yamani juga diberikan kuasa boleh mengesyorkan cadangan berkaitan dengan agama dan mendatangkan kebajikan dengan kebenaran Sultan.⁶⁰ Pentadbiran tentera Jepun tidak

menghalang perlantikan Sheikh Hasan ini, tetapi bukan sebagai mufti; sebaliknya sebagai Pesuruhjaya Agama Terengganu. Dengan itu perlantikan Sheikh Hasan sebagai Pesuruhjaya Agama pada 12 Disember 1942 (12 Disember 2602), jawatan Pesuruhjaya Agama yang disandang oleh Sultan sejak 26 Julai 1942 (26 Julai 2602) dibatalkan.⁶¹ Pada 13 Mei 1943, Sultan Abdul Hamid Shah Kedah mangkat. Dengan itu pada 14 Mei 1943, Raja Muda Tunku Badlishah ditabalkan sebagai Sultan Kedah.⁶² Seterusnya pada 20 Jun 1944, Sultan Ismail Kelantan mangkat. Dengan itu Raja Kelantan, Tengku Ibrahim dilantik sebagai Sultan pada 21 Jun 1944 dan dimahkotakan pada 31 Oktober 1944.⁶³ Kesemua perlantikan ini dipersetujui pemerintahan Jepun.

PENTADBIRAN TENTERA THAI, 1943-1945

Pada tahun 1943, beberapa langkah diambil oleh kerajaan Jepun dan Thailand untuk memindahkan pentadbiran Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu kepada kerajaan Thailand. Pada 5 Julai 1943, Perdana Menteri Tojo yang melawat Bangkok dan Perdana Menteri Siam, Phibun songkhram telah membuat pengisytiharan bersama bahawa kerajaan Jepun akan menyerahkan kembali wilayah Thai yang hilang dahulu⁶⁴ Pihak Thailand menubuhkan Jawatankuasa yang terdiri daripada berbagai Kementerian yang diketuai oleh Menteri Luar Vichitra Vadhakarn untuk membincangkan mengenai perpindahan negeri-negeri tersebut.

Pada 11 Ogos 1943 (11 Ogos 2603), Kabinet Thailand meluluskan perjanjian Thai-Nippon mengenai perpindahan empat negeri Melayu dan dua negeri Shan.⁶⁵ Begitu juga dengan Privy Council Jepun meluluskan perjanjian Thai-Nippon pada 18 Ogos 1943 (18 Ogos 2603).⁶⁶ Dengan itu pada 20 Ogos 1943 (20 *Haci Gitsu* 2603) Kerajaan Siam dan Kerajaan Jepun menandatangani perjanjian di Bangkok; Thailand diwakili oleh Phibun Songkhram dan Jepun oleh Teiji Tsubokami, duta besar Jepun di Thailand.⁶⁷ Perjanjian ini mencatatkan bahawa kerajaan Jepun akan menyerahkan Kedah, Perlis, Kelantan, Terengganu dan kawasan Kentung dan Mongpan dalam wilayah Shan di Burma kepada Thailand.⁶⁸ Tentang kenapa Jepun menyerahkan Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu dapat dilihat daripada pemberitahu kerajaan Terengganu bilangan 12, bertarikh 7 Julai 2603 yang berbunyi:

Sebabnya itu semata2 menurut perikatan persahabtan yang baik diantara Negeri Dai Nippon dan Negeri Thailand, dan supaya membalas budi kepadanya yang berushakan [berusahakan] dirinya kepada pekerjaan pendirian Lengkongan Kema'moran Bersama Asia Timor Raya, dan lagi menurut semangat supahan Nippon supaya menguatkan lagi diatas asas pekerjaan Pendirian Lengkongan Kema'moran Bersama Asia Raya.⁶⁹

Alasan tersebut menunjukkan kerajaan Jepun memenuhi janji tahun 1941 dan sebagai tanda ucapan terima kasih kepada kerajaan Thailand kerana membenar

memberi kerjasama kepada Jepun ketika mereka melancarkan serangan ke atas Tanah Melayu. Namun demikian Kuasa Tentera masih di tangan kerajaan Nippon. Dalam Perjanjian ini Thailand dan Jepun "...berazam dengan sekuatkuatnya hendak berkerjasama dengan rapat menjalankan peperangan yang sama melawan Amerika Syarikat dan Empayar British hingga jaya dan menubuhkan lingkungan kemakmuran bersama Asia Timur Raya yang berasaskan keadilan telah semuanya bersetuju atas perkara-perkara yang berikut:⁷⁰

Fasal pertama Nippon mengiktiraf persatuan negeri-negeri Kelantan, Terengganu, Kedah dan Perlis serta pulau-pulau yang di bawah perintah negeri-negeri itu ke dalam sempadan Thai.

Fasal kedua, Nippon mengiktiraf persatuan kawasan-kawasan Kintong dan Mongpan dalam negeri Shan ke dalam sempadan Thai.

Fasal ketiga, Nippon akan memberhentikan pertadbiran yang sedang berjalan dalam sempadan-sempadan yang tersebut dalam fasal-fasal pertama dan kedua dalam masa 60 hari dari tarikh mulanya berjalan kuatkuasa Perjanjian ini.

Fasal keempat, had-had sempadan yang tersebut dalam fasal-fasal pertama dan kedua akan menurut had-had sempadan kawasan-kawasan itu pada tarikh Perjanjian itu ditandatangani.

Fasal kelima, keterangan yang lanjut berkenaan dengan menjalankan perjanjian ini akan diputuskan menurut rundingan di antara pihak-pihak berkuasa yang berkenaan dalam kedua-dua negeri yang tersebut (Nippon dan Thai).

Fasak keenam kuatkuasa Perjanjian ini akan mula berjalan pada tarikh menandatangani Perjanjian ini.⁷¹

Pada 7 Julai 1943 (7 Julai 2603), Kuji Manabu, *Syucokan*, Terengganu mengeluarkan surat pengisytiharan memaklumkan kepada penduduk Terengganu, Kerajaan Dai Nippon telah menyatakan pada 5 Julai 1943 (5 Julai 2603), negeri Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu akan dipindahkan kepada kerajaan Thailand. Walaupun perpindahan dilakukan tetapi negeri-negeri ini masih lagi di dalam Lingkungan Kemakmuran Bersama Asia Raya dan kerajaan Jepun masih lagi menjadi 'Pertua' dan rakyat diingatkan supaya terus berusaha dalam pekerjaan masing-masing serta menyempurnakan Peperangan Timur Asia Raya.⁷²

Perpindahan pentadbiran Terengganu ini mendapat tentangan daripada penduduk Terengganu. Sekumpulan rakyat yang tidak bersetuju dengan langkah kerajaan Jepun menyerahkan Terengganu kepada Thailand. Di antara alasan yang dikemukakan ialah rakyat telah merasakan bahawa mereka sesuai dengan perjalanan dan pemerintahan Jepun; buruh-buruh pula berpendapat bahawa mudah mendapatkan pekerjaan dan wang kerana peluang pekerjaan banyak; ada juga yang berpendapat sementara peperangan, dan negeri belum aman adalah lebih sesuai negeri Terengganu diletakkan di bawah pentadbiran Jepun, pegawai-pegawai Melayu sudah memahami perjalanan pentadbiran Jepun serta sudah dapat membantu pegawai Jepun menjalankan pekerjaan dan pihak Jepun memberi kebebasan kepada agama dan adat-adat Melayu.⁷³

Mufti Kerajaan Terengganu juga mengajukan surat kepada Sultan Ali bertarikh 18 Julai 1943 (18 Julai 2603) menyatakan adanya perasaan kurang senang dengan perpindahan negeri Terengganu ke dalam pentadbiran kerajaan Thailand. Namun begitu menyatakan bukanlah tidak mentaati arahan kerajaan Jepun tetapi hanya sekadar memaklumkan kepada Sultan, dengan harapan dapat dipanjangkan kepada pentadbiran Jepun. Mufti menyatakan yang ramai berpendapat Terengganu akan kerugian besar akibat perpindahan pentadbiran tersebut, kerana pentadbiran tentera Jepun membantu yang daif dan mewujudkan Kemakmuran Dalam Lingkungan Timur Asia Raya. Selain pentadbiran tentera Jepun tidak menyekat pertumbuhan sekolah agama di Terengganu.⁷⁴ Dengan itu mesyuarat diadakan di Telaga Panchur, pukul 11.00 malam 21 Julai 1943 (21 Julai 2603) diketuai oleh Sultan Ali dan dihadiri oleh Tengku Seriwa Raja, Dato' Nara Diraja, Dato' Sangsuran, Dato' Bentara Rakna, Dato' Purba Wangsa, Dato' Balai, Haji Ali (Setiausaha Sulit Sultan) dan Tengku Bentara Dalam. Mesyuarat ini mengambil keputusan akan mengajukan surat rayuan tidak puas hati rakyat terhadap perpindahan pentadbiran Terengganu ini kerajaan pentadbiran Jepun. Walaupun begitu langkah ini akan diambil sekiranya negeri Kedah, Perlis dan Kelantan mengambil tindakan yang sama.⁷⁵

Kemudiannya pada 1 September 1943 (1 *Ku Gatsu* 2603), *Sumubu* Terengganu menulis surat kepada Setiausaha Sulit Sultan membenarkan Sultan Ali memasang bendera di kereta baginda, sebagai tanda ketua keturunan Sultan dan bukan sebagai tanda ketua berkaitan dengan jawatan Sultan. Namun begitu pentadbiran tentera Jepun masih tidak membenarkan bendera sultan dinaikkan di Bukit Puteri.⁷⁶

Pada 15 September 1943, seiring dengan perlantikan Ketua dan Pentadbir tiap-tiap negeri Melayu Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu, Kerajaan Thai mengeluarkan pengisytiharan pentadbiran negeri Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu. Pentadbiran empat buah negeri akan dikendalikan oleh tentera Thai. Halehwal pentadbiran tiap-tiap negeri akan dikendalikan oleh pentadbir. Ketua pentadbir akan menasihati secara langsung pentadbir tiap-tiap negeri. Pentadbiran tiap-tiap negeri pula akan dikendalikan oleh Pegawai Tentera. Setiap pegawai pentadbir boleh memilih cara yang difikirkan sesuai dengan kehendak penduduk tempatan dan keadaan setempat. Penasihat pentadbiran dikehendaki menasihati Ketua Pentadbir dalam hal ehwal pentadbiran awam dan Ketua Polis pula membantu Ketua Pentadbir mengenai hal yang berkaitan dasar umum.⁷⁷ Mereka yang dilantik ialah: Ketua bagi empat buah negeri, Mejar Jeneral Kamol Srabhaisiradhikaran Jotikasathien; Kedah, Mejar Polis Chong Charaen; Penasihatnya, Kapten Momrajuongse Chalermnarb Tharenong; Pemerintah Pasukan Polis, Kolonel Polis Chaiam Limjat dan Ketua Pesuruhjaya Perdagangan ialah Tavil Kuptarak. Tiap-tiap buah negeri pula dilantik ketua pentadbir masing-masing; Perlis, Charn Na Songkhram; Kelantan First Lieutenant Charn Charanchaichakar dan Terengganu, Kolonel Prayoon Ratanakich.⁷⁸ Dewan Rakyat Thai yang bersidang meluluskan usul bahawa kerajaan Thai

mempunyai kuasa melantik pegawai pentadbir empat buah negeri Melayu daripada anak tempatan. Langkah ini diambil untuk mengelakan daripada berlakunya kekecuaan dalam pentadbiran kerana penduduk tempatan tidak biasa dengan pentadbiran Thai.⁷⁹

Pada 15 Oktober 1943 (15 Oktober 2603), Gabenor dan pegawai-pegawai Thai tiba di Terengganu untuk mengambil alih teraju pentadbiran.⁸⁰ Pada 18 Oktober 1943 Terengganu, Kedah, Perlis dan Kelantan diletakkan di bawah pentadbiran Thailand. Pentadbiran Tentera Thai di Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu di bawah Gabenor General dan tiap-tiap buah negeri, masing-masing di bawah Gabenor Thai.⁸¹ Kerajaan Thailand tidak akan mengganggu agama dan adat istiadat Melayu. Begitu juga dengan bendera, Sultan Ali dibenarkan menaikkan bendera kerajaan negeri yang pernah digunakan oleh Sultan Zainal Abidin III di tiang, juga memasang bendera di kereta baginda seminggu selepas 19 Oktober 1943 (19 Oktober 2603).

Negeri Terengganu diserahkan oleh Kerajaan Dai Nippon kepada Kerajaan Thai pada pukul 11.50 pagi, 18 Oktober 1943 (18 Oktober 2486). Pejabat Kerajaan Terengganu mengeluarkan surat pengisytiharan bilangan 1/2486, bertarikh 18 Oktober 2486 yang ditandatangani oleh Kolenel Prayoon Ratanakich, Gabenor Thai, Terengganu menyatakan penyerahan tersebut, dan menyerukan semua kaki tangan kerajaan meneruskan pekerjaan masing-masing seperti sedia kala dan taat kepada segala arahan pihak berkuasa Thai. Jaminan diberikan bahawa kerajaan Thai tidak akan memecat mereka tetapi akan mengambil berat ke atas kebajikan mereka.⁸² Pemerintah Tentera Thai, P. Na Badalung, pemangku Gabenor Terengganu mengeluarkan arahan pada 19 Oktober 1943 (19 Oktober 2486) supaya bendera Thai dinaikkan di tiap-tiap Pejabat Kerajaan dari pukul 8.00 pagi hingga pukul 6.00 petang waktu Thai.⁸³

Begitu juga dengan Kelantan, kerajaan Thailand menghantar pegawai dan tentera ke Kota Bharu. Mereka tinggal di Sekolah Melayu Merbau dan Sekolah Cina Chung Hwa.⁸⁴ Pentadbiran Tentera Thai berkuat kuasa di Kelantan pada 21 Oktober 1943. Pesuruhjaya Tentera Thai yang pertama First Lt. Charn Charan Chaichan; berkhidmat hingga 30 Mac 1943. Dia digantikan oleh R.T. Thavin Rawang Phu.⁸⁵

Walaupun pentadbiran diambil alih oleh Tentera Thai dan berpusat di Alor Setar, tetapi kuasa Tentera Jepun masih berterusan. Misal Jepun masih mengawal kereta api Kedah dan Perlis; Thailand mengawal Kelantan sahaja. Sementara itu Jepun masih mengawal telefon dan pos.⁸⁶ Pada 19 Oktober 1943 (19 *Tulakum* 2486) juga Pesuruhjaya Tinggi Tentera mengeluarkan peraturan menetapkan kekuasaan negeri dan rakyat negeri Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu. Peraturan diedarkan dengan alasan untuk mewujudkan perjalanan pentadbiran dengan sempurna dan memberi kesenangan kepada rakyat dengan kadar seberapa segera. Peraturan ini menetapkan:

Perkara (1) Military High Commissioner yang berkuasa memerintah tiap-tiap cawangan pekerjaan kerajaan Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu. Mana-mana kekuasaan

menjalankan pemerintahan yang ada atau duduk dijalan di empat buah negeri itu mengutamakan (sic) pada tarikh yang dimulai adakan Tentera Darat Thai di masing-masing negeri tersebut.

Perkara (2) Di dalam perkara mengguna kuasa menjalan pemerintahan mengikut perkara (1) boleh juga Military High Commissioner timbang serahkan perkara mengguna kuasa di atas mana-mana pekerjaan kepada Raja Negeri atau pun siapa-siapa lain gunakannya. Atau pun boleh juga jika hendak diberi Raja Negeri ada bahagian di dalam perkara mengguna mana-mana kuasa.

Perkara (3) Sekalian pegawai kerajaan pegawai yang bersangkutan dengan kerajaan dan kuli-kuli kerajaan sekaliannya melainkan yang Military High Commissioner beri hukum berhenti kerja maulah bekrja menjalan jawatan masing-masing di bawah perintah Military High Commissioner atau pegawai yang Military High Commissioner serah kekuasaan memerintah beri jalan ditegah tinggal kerja atau alpa akan dia atau tiada menyempurnakan tanggungan masing-masing.

Perkara (4) Pihak keraja [Raja] tiap-tiap cawangan akan dijalan dan dilakukan dengan dijaga keamanan dan tertib dengan tiada keputusan dan beri kesenangan kepada tiap-tiap ahli-ahli negeri.

Perkara (5) Akan maruah nyawa dan ahli-ahli rumah masing-masing termasuk kehabisan bagi tiap-tiap orang itu dan kuasa pemerintah di atas harta punya masing-masing itu akan diakui kata hak masing-masing juga seperti selama di dalam segenap perkaranya.

Perkara (6) Sekalian aturan hukuman dan undang-undang yang biasa pakai daripada dahulu diberi guna dan jalan seperti dahulu melainkan yang bercanggah dengan faedah perjalanan peperangan itu sahaja yang Military High Commissioner akan beri renti ubah atau adakan pindaan ganti.

Perkara (7) Perkara agama dan menjalankan dia itu akan dihormati dan benarkan di dalam segenap perkaranya.

Perkara (8) Diberi tiap-tiap ahli negeri ada bahagian bercampur menolong pegawai-pegawai kerajaan sibil dan militari di dalam tiap-tiap perkaranya tiap-tiap ahli negeri kena jaga keamanan dengan sempurna dan mencari kehidupan ikut jalan yang tiada tertegah dan tinggalkan perbuatan yang pecah keamanan atau bercanggah kepada perjalanan peperangan yang Military Thai dan sahabat perangnya tengah berlaku pada masa ini.⁸⁷

Ketika pentadbiran tentera Thai, waktu pejabat telah diubah. Misalnya waktu pejabat Terengganu kini: waktu masuk pejabat hari Sabtu hingga Rabu pada pukul 9.00 pagi; keluar pada 12.00 tengah hari; masuk berkerja semula pada pukul 14.00 (2.00) petang dan tamat pejabat pada pukul 16.00 (4.00) petang waktu Thai. Pada hari Khamis waktu masuk kerja, pukul 8.00 pagi dan tamat pejabat pada pukul 12.00 tengah hari waktu Thai. Hari Jumaat kekal sebagai hari kelepasan umum.⁸⁸ Pentadbiran Tentera Thai membenar Sultan mengibar bendera negeri masing-masing. Sebagaimana dijanjikan, Gabenor Terengganu membenarkan bendera kerajaan Terengganu dikibarkan semula di perkarangan istana. Mahkota serta bendera boleh dipakai di kereta Sultan.⁸⁹

Pegawai-pegawai Terengganu yang bertugas di masa pentadbiran Jepun masih bertugas di masa pentadbiran Thai. Di antaranya ialah Dato' Jaya Perkasa,

Tengku Bija Wangsa, Tengku Paduka Raja, Tengku Pekerma Wira, Tengku Jaya Pekerma, Che Mohd. Hashim bin Dato' Dewangsa, Dato' Indera Pahlawan, Tengku Ibrahim bin Tengku Lela, Dato' Sangsura Pahlawan, Che Mohd. Khalid bin Abdul Rahman dan Yusof bin Long.⁹⁰ Kerajaan Tentera Thai menuntut penduduk tempatan memanggil Negeri Thai. Misalnya pada 30 Oktober 1943 (30 Oktober 2486) pentadbiran tentera Thai mengeluarkan arahan menuntut penduduk Terengganu memanggil Negeri dan Orang Thai.⁹¹

Kemudiannya pada 1 November 1943 (1 November 2486) kerajaan Thailand menukar gelaran Gabenor General kepada Pesuruhjaya Tinggi Tentera Thai Bagi Empat Buah Negeri (*The Military High Commissioner of Four States*). Pada tiap-tiap negeri, jawatan Gabenor ditukarkan kepada Pesuruhjaya Tentera.⁹² Dengan itu empat buah negeri, Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu diletakkan di bawah pentadbiran Pesuruhjaya Tinggi Tentera (*Khaluang Thahan Besar*), Mejar General Kamol Srabhaisiradhikaran Jotikasathien; penasihatnya pula ialah Kapten Momrajuorgse Chalermmlarf Tharenog.⁹³ Di tiap-tiap buah negeri dilantik Pesuruhjaya Tentera (*Khaluang Thahan Pracharm Rath*) untuk menguruskan pentadbiran negeri bagi membantu Pesuruhjaya Tinggi Tentera. Pentadbiran Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu ini di bawah jagaan Phibun Songkhram.⁹⁴

Pemerintahan Tentera Thai mengambil keputusan memulangkan kembali pentadbiran kepada Sultan dan pegawainya. Pesuruhjaya Tentera Thai bagi tiap-tiap negeri bertugas sebagai Penasihat kepada Sultan. Malah Pesuruhjaya Tentera Thai tidak menjadi ahli Majlis yang akan dipulihkan kembali.⁹⁵ Pada tahun 1943, Pesuruhjaya Tinggi Tentera Thai mengumunkan akan membenarkan memulihkan kembali Majlis Mesyuarat Negeri. Pada 27 November 1943 (27 November 2486) Pesuruhjaya Tentera Thai Terengganu memaklumkan kepada Sultan Ali bahawa kerajaan Tentera Thai bersetuju membenarkan penubuhan Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri Terengganu.⁹⁶ Dengan itu pada 28 November 1943 (28 November 2486) Sultan Ali mengeluarkan surat pemasyhuran memaklumkan kepada rakyat Terengganu bahawa baginda dengan persetujuan Pesuruhjaya Tinggi Tentera Thai telah melantik Che Da bin Omar, Dato' Jaya Perkasa sebagai Menteri Besar mulai 28 November 1943 (1 Zulhijah 1362).⁸¹ Pada tarikh yang sama 28 November 1943, Sultan Ali melantik ahli Jamaah Menteri yang terdiri daripada Dato' Jaya Perkasa, Tengku Bija Wangsa, Tengku Pekerma Wira, Tengku Paduka Raja dan Tengku Jaya Pekerma. Perlantikan ini dimasyhurkan oleh Sultan Ali dalam surat pemasyhuran bilangan 2/1362 bertarikh 28 November 2486.⁸² Perlantikan mereka dinyatakan dalam tauliah Sultan Ali seperti berikut:

Ketahulah bahawa kita al-sultan Ali ibni al-marhum Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah Terengganu telah menjadi (1) Dato' Jaya Perkasa (Che Da Umar bin Mahmud) (2) Tengku Paduka Raja (Ismail bin Zainal Abidin) (3) Tengku Bija Wangsa (Hitam bin Ali)

(4) Tengku Jaya Pekerma (Abu Bakar bin Mustafa) (5) Tengku Pekerma Wira (Wok bin

Zain) wazir dan menteri yang menolong bagi kita pada segala pekerjaan kerajaan dalam wazifah jawatan yang kita tanggungkan atasnya pada masa ini dan lain-lain pekerjaan yang akan datangnya, demikianlah kita nyatakan adanya.⁹⁹

Pada 29 November 1943 (29 November 2486/2 Zulhijah 1362), dengan persetujuan Pesuruhjaya Tinggi Thai, Sultan Ali melantik ahli Mesyuarat Terengganu yang terdiri daripada Dato' Jaya Perkasa, Tengku Bija Wangsa, Tengku Pekerma Wira, Tengku Paduka Raja, Tengku Jaya Pekerma, Che Hashim bin Dato' Diwangsa, Dato' Indera Pahlawan, Dato' Sangsura Pahlawan, Tengku Seri Akar Raja, Che Yusof bin Long, Che Khalid bin Haji Abdul Rahman, Engku Bijaya Sura, Tengku Indera Segara, Tengku Asmara Raja, Tengku Sriwa Raja, Tengku Muda Muhammad dan Haji Ali bin Omar. Perlantikan ini juga dimasyhurkan dalam surat pemasyhuran bilangan 3/1362 bertarikh 2 Zulhijah 1362 (29 November 2486)¹⁰⁰ Juga pada 29 November 1943 Sultan Ali dengan persetujuan Pesuruhjaya Tinggi Tentera Thai melantik Tengku Bija Wangsa Tengku Hitam bin Ali sebagai Setiausaha Kerajaan Terengganu. Perlantikan ini juga dimasyhurkan dalam surat pemasyhuran bilangan 4/1362 bertarikh 2 Zulhijah 1362 (29 November 2486).¹⁰¹ Surat Pemasyhuran Perlantikan ini dihantar oleh Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tinggi Tentera Thai pada 30 November 1943 (30 November 2486).¹⁰² Dalam surat tauliah perlantikan Setiausaha Kerajaan Terengganu, Sultan Ali menurunkan tandatangan dan cop mohor baginda. Surat tauliah ini berbunyi:

Ketahui bahawa kita al-Sultan Ali ibni al-marhum Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah Terengganu telah metauliah [mentauliah] dan menjadikan Tengku Bija Wangsa (Hitam bin Ali) Setiausaha yang menolong bagi kita.

Maka berkuasalah Tengku Bija Wangsa (Hitam bin Ali) boleh menjalankan segala pekerjaan yang berkenaan dengan wazifah jawatan Setiausaha Kerajaan yang ditanggung atasnya pada masa ini dan akan datangnya.¹⁰³

Majlis Mesyuarat Kerajaan Terengganu dibentuk semula pada 14 Disember 1943 (14 Disember 2486).¹⁰⁴ Pada 14 Disember 1943, buat pertama kalinya Majlis Mesyuarat Negeri Terengganu bersidang sejak ia dimansuhkan ketika Jepun menjalankan pentadbiran di Terengganu. Dalam ucapan pembukaan Majlis Mesyuarat Negeri yang berlangsung pada 14 Disember 1943, Sultan Ali menyatakan, dengan persetujuan Pesuruhjaya Tinggi Thai dan keyakinan serta harapan yang diberikan kepada baginda, maka baginda mengangkat dan melantik mereka yang hadir dalam mesyuarat ini sebagai Ahli Jamaah Mesyuarat. Mereka yang dilantik ini diingatkan supaya memberi fikiran yang bernas dan membicarakan perkara yang akan memberi kebajikan kepada negeri dan orang ramai sebagaimana yang dikehendaki oleh Undang-Undang Bagi Diri Negeri Terengganu. Kepada Ahli Mesyuarat yang dilantik ini Sultan Ali berpesan:

Sebagaimana yang telah termaklum yaitu masa ini ialah masa darurat maka kewajipan kita hendaklah kamu lebih akan segala tenaga kamu menyempurnakan tanggungan masing-masing dan hendaklah seboleh-bolehnya mencari jalan ikhtiar yang memadamkan segala kesusahan seumpamanya kekurangan dan tinggi harga makanan di dalam negeri dan menimbulkan kesenangan bagi orang ramai pula maka haraplah beta supaya kamu berkerja sama dengan pegawai-pegawai kerajaan Yang Maha Mulia lagi Maha Besar Thai dengan segala daya upaya dengan tulus ikhlas mudah-mudahan dengan jalan inilah dapat kemajuan di dalam tiap-tiap perkara.¹⁰⁵

Dengan berpandukan kepada Fasal 28, Undang-Undang Diri Kerajaan Terengganu Jamaah Menteri dibentuk. Barisan Jamaah Menteri terdiri daripada Dato' Perkasa sebagai Menteri Besar, Tengku Bija Wangsa, Bendahari Negeri; Tengku Pekerma Wira, Pesuruhjaya Negeri; Tengku Paduka Raja, Hakim Mahkamah Tinggi dan Tengku Jaya Pekerma, Pengawal Makanan. Juga berpandukan kepada Undang-Undang Diri Kerajaan Terengganu, fasal 37 Jamaah Mesyuarat Negeri perlu dibentuk untuk menasihati Sultan dan Jamaah Menteri dalam menguruskan pentadbiran negeri. Perlantikan Ahli Jamaah Mesyuarat pula hendak mengikuti fasal 38, 39 dan 41. Fasal 38 memperuntukan bahawa ahli Majlis Mesyuarat Negeri, Menteri, Pegawai atau Ketua yang telah menjadi Ahli Kerajaan mestilah dilantik dengan nasihat Jamaah Menteri dari masa ke semasa seorang yang mempunyai kebolehan dan kepakaran dalam merangka butiran peraturan dan penyelesaian dilantik sebagai Presiden Majlis. Fasal 39 pula menyatakan bahawa ahli Majlis Mesyuarat mestilah anak watan Terengganu dan tidak tertakluk kepada orang Melayu dan beragama Islam sahaja. Fasal 41 pula menyatakan mesyuarat Majlis Negeri hanya boleh dijalankan apabila 7 orang ahli hadir, sekiranya ahli mesyuarat kurang daripada 16 orang; atau 15 ahli hadir, sekiranya jumlah ahli mesyuarat tidak melebihi 32 dan 31 orang ahli hadir, sekiranya jumlah ahli tidak kurang daripada 64 orang. Dengan berpandukan fasal 38 tujuh belas orang dilantik sebagai Ahli Jamaah Mesyuarat Negeri. Mereka ialah Dato' Jaya Perkasa, Menteri Besar; Tengku Bija Wangsa, Bendahari Negeri; Tengku Pekerma Wira, Pesuruhjaya Negeri Kemaman; Tengku Paduka Raja, Hakim Mahkamah Tinggi; Tengku Jaya Pekerma, Pengawal Makanan; Che Hashim bin Dato' Diwangsa, Pesuruhjaya Tanah dan Galian; Dato' Indera Pahlawan, Penguasa Kastam; Dato' Sangsura Pahlawan, Pemungut Hasil Tanah, Kuala Terengganu; Tengku Seri Akar Raja, Oditor Negeri; Che Yusof bin Long, Presiden Lembaga Bandaran; Che Khalid bin Haji Abdul Rahman, Pegawai Tali Air; Engku Bija Sura, Penjaga Harta Musuh; Tengku Indera Segara, Pesuruhjaya Polis; Tengku Ismara Raja, Hakim Kelas Satu; Tengku Seriwa Raja, Pengiring Sultan; Tengku Muda Muhammad dan Haji Ali bin Omar, Setiausaha Sulit Sultan.¹⁰⁶ Sultan Ali mengangkat Dato' Jasa Perkasa sebagai Naib Presiden dan Tengku Bija Wangsa sebagai Setiausaha Agong.¹⁰⁷ Presiden Mesyuarat Jamaah Negeri atau *Montri Sapha* ialah Sultan Ali.¹⁰⁸ Perlantikan Presiden dan Naib Presiden Montri Sapha ini adalah berdasarkan

peruntukan peraturan dua (2) “Memerintah Empat Buah Negeri”. Kini perjalanan pentadbiran negeri Terengganu adalah berlandaskan keputusan terbanyak dalam *Montri Sapha*. Presiden pula akan menurut keputusan suara terbanyak yang dicapai dalam keputusan *Montri Sapha*.¹⁰⁹ Sebagai memperingati pemulihan Majlis ini kerajaan Terengganu mengisytiharkan cuti am pada tiap-tiap 14 Disember, supaya menjadi kenang-kenangan kepada Terengganu.¹¹⁰

Montri Sapha Kelantan mula bertugas pada 1 Januari 1944. Ahlinya: Sultan Ismail ibni Sultan Mohamed IV sebagai Yang Dipertua; Raja Kelantan (Tengku Ibrahim) sebagai Naib Yang Dipertua; Tengku Muhammad Hamzah bin Tengku Zainal Abidin (Setiausaha Kerajaan) sebagai Setiausaha; dan ahlinya terdiri daripada: Datuk Nik Nik Mahmud bin Haji Ismail (Menteri Besar), Nik Ahmad Kamil bin Nik Mahmud (Timbalan Menteri Besar), Tengku Indera Petra bin Tengku Ibrahim (Timbalan kepada Timbalan Menteri Besar), Tengku Mohamed bin Tengku Idris Petra (Tengku Sri Utama Raja), Tengku Abdul Rahman bin Sultan Ahmad (Tengku Sri Amar Raja), Tengku Mohd. Yusof bin Sultan Mohamed IV (Tengku Sri Laksamana), Tengku Abdul Majid bin Tengku Besar Tuan Soh (Tengku Sri Pekerma Raja), Tengku Mohamed bin Sultan Mohamed IV, Tengku Yahya Petra bin Tengku Ibrahim (Tengku Temenggung), Tengku Ahmad bin Tengku Abdul Ghafar (Tengku Panglima Raja), Encik Mohamed bin Haji Mahmud dan Haji Ahmad Mahir bin Haji Ismail (Mufti).¹¹¹ Begitu juga dengan Kedah, *Montri Sapha* juga dibentuk. Di antara anggotanya: Sultan Badlisah sebagai Presiden, Tunku Yaakop sebagai Naib Presiden, Haji Mohd. Sarif Osman sebagai Setiausaha dan Che Kassim bin Che Ismail sebagai Penulis. Ahli *Montri Sapha* yang dilantik untuk tempoh empat tahun sahaja. Sekiranya perkhidmatan mereka diperlukan mereka akan dilantik semula.¹¹²

Pada 17 Disember 1943, Kerajaan Thai membuat persiapan untuk menyerahkan pentadbiran negeri Kedah, Perlis, Kelantan dan Terengganu kepada Sultan masing-masing. Sultan akan menjadi ketua negeri dan Pesuruhjaya Tentera Thai sebagai Penasihat. Kerajaan Thai juga akan membentuk Sistem Perbandaran (*Municipal System*) dalam bandar besar tiap-tiap negeri.¹¹³ Dalam masa pemerintah Tentera Thai Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri dikenali sebagai *Montri Sapha*.

Ketika pemerintahan tentera Thai ini, sesiapa yang hendak keluar dari sesebuah negeri dikehendaki mengambil *passport*. Misalnya sesiapa yang hendak keluar negeri Terengganu diwajibkan mengambil surat kebenaran atau *passport*. Syarat ini adalah lanjutan daripada peraturan yang telah dijalankan selama ini di masa pentadbiran Dai Nippon. *Passport* yang mereka gunakan adalah di dalam tulisan Jepun dan bahasa Malaysia. Ianya pula ditandatangani dan dicopkan oleh *Malai Gunseikanbu Terengganu Renrakusho*. Dalam surat kebenaran atau *passport* ini seseorang itu dikehendaki memenuhi maklumat seperti tempat tinggal, pekerjaan, nama dan umur. Selain itu di dalam surat ini perlu dinyatakan tujuan perjalanan, tempat berlepas, jalan yang akan dilalui,

tempat yang dituju, tempuh, kenyataan dan tarikh.¹¹⁴

Di masa pentadbiran tentera Thai, masing-masing negeri diwajibkan menyambut hari kebesaran negeri Thailand. Misalnya Terengganu merayakan hari jadi Raja Thai, 20 September 1944 (20 Sepatember 2487). Dalam hal ini arahan dikeluarkan supaya mengibarkan bendera Thailand selama dua hari; 20 dan 21 September 1944 (20 dan 21 September 2487).¹¹⁵ Begitu juga pada 28 Disember 1944 (28 *Tanawakhom* 2487), Pejabat Pesuruhjaya Tentera Thai Terengganu mengeluarkan atur-cara sambutan tahun baru 2488 (1945). Pesuruhjaya Tentera meminta supaya semua bangunan pejabat kerajaan, rumah pegawai, perniagaan dan orang ramai mengibarkan bendera Thai selama tiga hari, 31 Disember 1944, 1-2 Januari 1945 (31 *Tanawakhom* 2487, 1-2 *Mokarakhom* 2488). Sempena menyambut tahun baru ini cuti umum diisytiharkan pada tiga hari tersebut. Segala surau dan mesjid diminta memukul beduk, pukulan biasa sebanyak tiga kali pada 31 Disember 1944 (31 *Tanawakhom* 2487), tepat pukul 24.00 (12.00) tengah malam. Pada 1 Januari 1945 (1 *Mokarakhom* 2488), pukul 8.00 - 10.00 pagi Pesuruhjaya Tentera Thai akan menerima kedatangan daif-daif melawat dan mendengar ucapan di kediamannya. Pada pukul 10.00 pagi Sami Thai akan membaca doa dan jamuan diadakan untuk pegawai Thai sahaja. Dengan itu pada 30 Disember 1944 (30 *Tanawakhom* 2487) Pejabat Setiausaha Kerajaan Terengganu mengeluarkan pengisytiharan bilangan 20/2487 yang menyatakan pada 31 Disember 1944 (31 *Tanawakhom* 2487) dan 1-2 Januari 1945 (1-2 *Mokarakhom* 2488) sebagai hari kelepasan umum. Pada tiga hari kelepasan itu semua bangunan pejabat kerajaan, rumah pegawai, rumah perniagaan dan rumah orang ramai dikehendaki menaikkan bendera Thai. Selain itu pada 31 Disember 1944 (31 *Tanawakhom* 2487), tepat pukul 12.00 malam, dikehendaki surau-sarau dan masjid-masjid memukul beduk, pukulan biasa sebanyak tiga kali.¹¹⁶

Pentadbiran Thai di Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu berakhir setelah Jepun menyerah kalah kepada pihak Berikat pada 15 Ogos 1945. Terengganu diletakkan dalam *Region* 8 dan ditadbirkan oleh Leftenan Kolonel Headley. Kelantan diletakkan dalam *Region* 7 di bawah Leftenan Kolonel D. Sommerville. Kedah dan Perlis pula diletakkan dalam *Region* 9.

PENILAIAN

Pentadbiran Tentera Jepun di Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu 1942-1943 dikuasai oleh Gabenor atau *Syuciji* yang disandang oleh bangsa Jepun. Raja atau Sultan tidak menjadi ketua negeri; sebaliknya sebagai ketua agama dan adat istiadat. Selain itu kerajaan Tentera Jepun menjalankan usaha menjepunkan masyarakat Melayu. Nama-nama pejabat dan jawatan ditukar ke dalam bahasa Jepun. Pada tahun 1943 Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu dipindahkan oleh kerajaan Tentera Jepun kepada kerajaan Thailand. Dengan itu mulai 1943 hingga 1945, Perlis, Kedah, Kelantan dan Terengganu ditadbirkan

oleh Tentera Thai. Kerajaan Tentera Thai kemudiannya menyerahkan kuasa pentadbiran negeri kepada Sultan dan Majlis Mesyuarat Negeri yang dipanggil *Montri Sapha*. Pesuruhjaya Tentera Thai bertugas sebagai Penasihat. Pentadbiran Thai berakhir setelah Jepun menyerah kalah pada tahun 1945.

1 Negeri-negeri Melayu lain ditadbirkan terus menerus oleh Tentera Jepun sehingga Jepun menyerah kembali Tanah Melayu kepada British pada tahun 1945.

2 E.Thadeus, Flood, "The 1940 Franco-Thai Border Dispute and Phibuun Sonkhram's Commitment to Japan", *JSEAH*, Vol. X, No. 2, September 1969, hlm. 316.

3 Thamsook Numnonda, "Pibulsongkram's Thai Nation-Building Programme during the Japanese Military Presence, 1941-1945", *JSEAH*, Vol. IX, No. 2, September 1978, hlm. 243.

4 E.Thadeus, Flood, "The 1940 Franco-Thai Border Dispute and Phibuun Sonkhram's Commitment to Japan", hlm. 313.

5 Bruce, E. Reynolds, "Aftermath of Alliance: The Wartime Legacy in Thai-Japanese Relations", *JSEAH*, Vol. XXI, No. 1, March 1990, hlm. 85.

6 Yuen Choy Leng, *Expansion of Japanese Interest in Malaya, 1900-1941*, M.A. Thesis, University of Malaya, Kuala Lumpur, 1973, hlm. 142.

7 Ralph B. Smith, "The Japanese Period in Indochina and the Coup of 9 March 1945", *JSEAH*, Vol. IX, No. 2, September 1978, hlm. 276. Yuen Choy Leng, *Expansion of Japanese Interest in Malaya, 1900-1941*, hlm. 134. George Sanford, Kanahale, *The Japanese Occupation of Indonesia: Prelude to Independence*, Ph.D. Thesis, Cornell University, June 1967, hlm. 21.

8 Halinah Bamadhaj, *The Impact of the Japanese Occupation of Malaya on Malay Society and Politics (1941-1945)*, M.A. Thesis, University of Auckland, 1975, hlm. ix. Lihat juga Yuen Choy Leng, 'Expansion of Japanese Interest in Malaya, 1900-1941', hlm. 135. Dorothy Hess, Guyot, *The Political Impact of the Japanese Occupation of Burma*, Ph.D. Thesis, Yale University, 1966, hlm. 167. Willard H. Elsbree, *Japan's Role in Southeast Asian Nationalist Movements 1940 to 1945*, New York, 1970, hlm. 21-22. The Greater East Asia termasuk Jepun, China dan Manchuria, Indo-China, Thailand, Malaya, Indonesia, Australia, New Zealand dan Borneo. Pengwujudan Lingkungan Kemakmuran sebagai self-sufficient dalam ekonomi di bawah hegemoni Politik Jepun. Willard H. Elsbree, *Japan's Role in Southeast Asian Nationalist Movements 1940 to 1945*, hlm. 16).

9 S. Woodburn, Kirby (Mejar General), *Singapore: The Chain of Disaster*, London, 1971, hlm. 250. Stanley L. Falk, *Seventy Days to Singapore: The Malayan Campaign 1941-1942*, London, 1975, hlm. 257.

10 George Sanford, Kanahale, *The Japanese Occupation of Indonesia: Prelude to Independence*, hlm. 37. Anthony Reid, *The Blood of the People: Revolution and the End of Traditional Rule in Northern Sumatra*, Kuala Lumpur, 1979, hlm. 93.

11 Yoji Akashi, "Japanese Military Administration in Malaya - Its Formation and Evolution in reference to Sultans, the Islamic Religion, and the Muslim Malays - 1941-1945", *Asian Studies*, Vol. VII, No. 1, April 1969, hlm. 83.

12 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945 (Tumpuan di Negeri Kedah)*, Kuala Lumpur, 1992, hlm. 35.

13 Nik Anuar bin Nik Mahmud, "Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan

Pentadbiran Tentera Thai, 1941-45: Suatu Kajian Sepintas Lalu”, *Malaysia: Sejarah dan Proses Pembangunan*, Kuala Lumpur, 1979, hlm. 136.

14 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu...*, hlm. 19: 36.

15 Ibid. hlm. 38.

16 SUK. Tr. 2602/1942, catitan, t.t.

17 SUK. Tr., 23/1361, “Pemasyhuran Kerajaan Terengganu”, bilangan 1/1361, Pejabat Setiausaha Kerajaan, Kuala Terengganu, 8 Muharam 1361.

18 SCAO, Tr., 384/45, laporan Pemangku Pesuruhjaya Tanah dan Galian Terengganu, Md. Hashim, “Japanese Administration in Malaya Lands, Mines & Survey Problems”, (t.t.), terlampir Pengisytiharan Kerajaan Terengganu (salinan), 20 Zulhijah 1360 (7.1.1942).

19 Mohamad Isa Othman, op. cit., hlm. 39.

20 Nik Anuar b. Nik Mahmud, “Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1942-45:..”, hlm. 137.

21 SUK. Tr., 2602/1942, “Salinan Ucapan Tuan Syuciji Pada 19 Mac 1942”.

22 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945...*, hlm. 40-41.

23 SCAO, Tr., 90/1945, “List of Government Officers including newly appointed and promoted during the Japanese and Thai Regimes”.

24 Mohamad Isa Othman, op. cit., hlm. 40-41.

25 Nik Anuar b. Nik Mahmud, “Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1941-45 ...”, hlm. 137-138.

26 Muda Mohd. Taib A. Rahman, “Pendudukan Jepun Di Terengganu”, Khoo Kay Kim (editor), *Sejarah Masyarakat Melayu Modern*, Kuala Lumpur, 1995, hlm. 167-168.

27 “Pemberitahu Kerajaan Terengganu Berkenaan Dengan Perubahan Pentadbiran Kerajaan”, Bilangan 6/2602, 7 Mei 2602, lampiran II, Muda Mohd. Taib A. Rahman, “Pendudukan Jepun Di Terengganu”, hlm. 183-184.

28 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945...*, hlm. 46; Muda Mohd. Taib A. Rahman, “Pendudukan Jepun Di Terengganu”, hlm. 167. Mengenai *Jikeidan* ada dibicarakan oleh Zainariah Abu Bakar, *Pendudukan Jepun di Muar, Johor 1941-1945*, Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1989/1990, hlm. 43; Osman bin Ibrahim, *Pendudukan Jepun di Pulau Pinang 1941-1945*, Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1988/89, hlm. 26; Zainuddin bin Zakaria, *Pendudukan Jepun di Machang*, Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1986/1987, hlm. 26-28; Ismail Ibrahim, *Zaman Jepun Di Pulau Langkawi 1941-1945*, Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1977, hlm. 45-47; Muhammad Abu Rahman bin Muhammad Said, *Hikayat Kedatangan Jepun di Melaka (30.9.1945)* (manuskrip jawi), ff. 16-19.

29 Nik Anuar b. Nik Mahmud, “Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1941-45:..”, hlm. 139-140.

30 Muda Mohd. Taib A. Rahman, “Pendudukan Jepun Di Terengganu”, hlm. 166-167.

31 SUK. Tr., 21/1361, “Polis Kerajaan Terengganu Pemberitahu bilangan 1/42 memberi hormat kepada pegawai-pegawai dan askar Nippon”, Pejabat Pesuruhjaya Polis, 28 Mac 1942.

32 SUK. Tr., 21/1361, “...memberi hormat kepada pegawai-pegawai dan askar Nippon”, Pejabat Pesuruhjaya Polis, Terengganu, 28 Mac 1942.

33 Nik Mohamed bin Nik Mohd. Salleh, "Pendudukan dan Pentadbiran Tentera Jepun dan Tentera Thai di Negeri Kelantan 1941-1945", *Warisan Kelantan VI*, Kota Bharu, 1987 hlm. 81.

34 Nik Anuar b. Nik Mahmud, "Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1941-1945:.", hlm. 140.

35 SUK. Tr., 59/1361, Ketua Pelajaran Kerajaan Terengganu kepada Setiausaha Sulit Duli Yang Maha Mulia Sultan, 31 Mac 1942.

36. SUK. Tr., 59/1361, Setiausaha Sulit Sultan kepada Ketua Pelajaran Kerajaan Terengganu, 20 Disember 2602.

37 Nik Mohamed bin Nik Mohd. Salleh, "Pendudukan dan Pentadbiran Tentera Jepun dan Tentera Thai di Negeri Kelantan 1941-1945", hlm. 82.

38 SUK. Tr., 62/1361, Syuciji Terengganu kepada Menteri Besar dan Setiausaha Kerajaan Terengganu, 1 April 1942.

39 SUK. Tr., 21/1361, "Pemberitahu Kerajaan Terengganu", Pejabat Setiausaha Kerajaan Terengganu, 15 Rabiul Awal 1361 (1 April 1942).

40 SUK. Tr., 21/1361, "Pemberitahu Kerajaan Kecheramatan Perguna'an Alatan Tulis, Book 2 dan Form 2 Yang Berchitak", Somubu, Terengganu, 24.6.2602.

41 SUK. Tr., 24/1361, "Kerajaan Terengganu", Pekeliling bilangan 4/1361, Pejabat Setiausaha Kerajaan, Kuala Terengganu, 22 Rabi-ul-Awal 1361 (8 April 1942).

42. SUK. Tr., 63/1361, minit Omar bin Mahmud, 22 April 1942.

43 SUK. Tr., 2602/1942, "Kandungan Peringatan Bagi Perubahan Cara Tadbir Jepun di Terengganu", t.t.

44 SCAO, Tr., 384/1945, "Pemberitahu Kerajaan Terengganu", bilangan 4/2602, Pejabat Syuciji, Kuala Terengganu, 7 Mei 2602. Muda Mohd. Taib A. Rahman, "Pendudukan Jepun Di Terengganu", hlm. 186.

45 SUK. Tr., 2602/1361, "Pemberitahu Kerajaan", bilangan 9/2602, Pejabat Syuciji, Kuala Terengganu, 25.5.2602.

46 SUK. Tr., 2602/1942, "Pemberitahu Kerajaan", bilangan 8/2602, Pejabat Syuciji Terengganu, Kuala Terengganu, 30.5.2602.

47 SUK. Tr., 81/1361, "Pekeliling Kerajaan - Alamat kepada Mahkamah-Mahkamah dalam Negeri Terengganu", bilangan 1/2602, Perintah Syuciji, Terengganu, 27.6.2602.

SUK. Tr., 2602/1942, "Pekeliling Kerajaan - Alamat kepada Mahkamah-Mahkamah dalam negeri Terengganu", bilangan 1/2602, Perintah Syuciji Terengganu, 27.6.2603, (Jawi).

48 SUK. Tr., 2602/1361, "Pemberitahu Kerajaan Berkenaan Tubuh Mahkamah", bilangan 20/2602, perintah Kohin Manabu, Syuciji Terengganu, 27.6.2602. SUK. Tr., 81/1361, "Pekeliling Kerajaan - Alamat kepada Mahkamah-Mahkamah dalam Negeri Terengganu", bilangan 1/2602, Perintah Syuciji, Terengganu, 27.6.2602. SUK. Tr., 2602/1942, "Pekeliling Kerajaan - Alamat kepada Mahkamah-Mahkamah dalam negeri Terengganu", bilangan 1/2602, Perintah Syuciji Terengganu, 27.6.2603, (Jawi).

49 SUK. Tr. 81/1361, "Kerajaan Terengganu - Berkenaan dengan pertubuhan Pejabat Polis dan pangkat, pakaian dan lain-nya bagi Pegawai-Pegawai Polis", bilangan 2/2602, Pejabat Syuciji Terengganu, 27.6.2602.

50 SUK. Tr., 81/1361, "Pekeliling Kerajaan", bilangan 3/2602, Pejabat Syuciji Terengganu, 27.6.2602.

51 SUK. Tr., 81/1361, "Kerajaan Terengganu - Nasihat kepada Pegawai-Pegawai Kerajaan", bilangan 4/2602, Pejabat Syuciji Terengganu, 30.6.2602.

52 SUK. Tr., 81/1361, "Pekeliling Kerajaan - Berkenaan dengan aturan memberi

kehormatan”, bilangan 5/2602, Pejabat Somubu, Terengganu, 27.7.2602.

53 SUK. Tr., 81/2602, “Ketetapan waktu kebukaan Pejabat-Pejabat Kerajaan di dalam Bulan Puasa”, bilangan 7/2602, Pejabat Kambo, Kuala Terengganu, 7.9.2602.

54 SUK. Tr., 81/2602, “Berkenaan dengan ketetapan per-ubahan waktu pekerjaan pejabat2 Kerajaan”, pekeliling 10/2602, Syucokan Terengganu, 10.10.2602.

55 SUK. Tr., 81/2602, “Berkenaan dengan ketetapan per-ubahan waktu pekerjaan pejabat2 Kerajaan”, pekeliling 10/2602, Syucokan Terengganu, 10.10.2602.

56 Dalam arahan dahulu, Sultan dan pegawai kerajaan boleh memakai bendera dengan syarat ianya tidak mendatangkan kekeliruan dengan bendera pegawai dan tentera Jepun.

57 SUK. Tr., 114/1361, Somubu Terengganu kepada Setiausaha Sulit Sultan, 29.12.2602.

58 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945..*, hlm. 38.

59 Haji Muhammad Saleh bin Haji Awang, *Sejarah Darul Iman Hingga 1361H=1942M*, Kuala Terengganu: Persatuan Sejarah Malaysia Cawangan Terengganu, 1992, hlm. 354. Bukan tahun 1943 seperti yang dicatitkan oleh Halinah Bamadhaj, *The Impact of the Japanese Occupation of Malaya on Malay Society and Politics (1941-1945)*, hlm. 176.

60 SUK. Tr., 97/1361, Tauliah Sultan Ali kepada Sheikh Hasan bin Said Al-Yamani, Rumah Badriah, Pada Seri Negara, Terengganu, 18 Ramadan 1361 (28 September 2602). Di dalam surat tauliah ini dicatitkan “Bahawa adalah kita Tengku Ali, pengganti paduka ayahanda kita al-marhum Sultan Sulaiman negeri dan jajahan Terengganu telah mentauliah dan menjadikan Sheikh Hasan bin Said al-Yamani Mufti Kerajaan Terengganu”. Dalam deraf asal dicatitkan “Sultan Ali”, tetapi perkataan “Sultan” dipotong dan digantikan dengan “Tengku Ali”.

61. SUK. Tr., 113/1361, Syucokan Terengganu kepada Sultan Terengganu, 13.12.2602; Syucokan Terengganu kepada Sultan Terengganu, (deraf), t.t.; Sultan Ali kepada Syucokan Terengganu, 14 Disember 2602.

62 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945..*, hlm. 49.

63 Abdullah b. Mohamed (Nakula), *Keturunan Raja-Raja Kelantan dan Peristiwa-Peristiwa Bersejarah*, Kota Bharu, 1981, hlm. 35-36.

64 Malai Sinpo, Vol. 3, No. 158, 6 Julai 2603 (1943); Vol. 3, No. 160, 8 Julai 2603 (1943). Fisol Haji Hussain, *Perkembangan Parti-Parti Politik Tempatan Di Kedah Pada Tahun 1940-an*, Tesis M.A., Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1988, hlm. 25.

65 Malai Sinpo, Vol. 3, No. 190, 12 Ogos 2603 (1943).

66 Malai Sinpo, Vol. 3, No. 196, 19 Ogos 2603 (1943).

67 Malai Sinpo, Vol. 3, No. 198, 21 Ogos 2603 (1943) SUK. Tr., 51/2603, “Cabutan Daripada Berita Malai, 21 Ogos 2603. Fisol Haji Hussain, *Perkembangan Parti-Parti Politik Tempatan Di Kedah Pada Tahun 1940-an*, hlm. 26. Mohd. Nazri bin Ismail, *Keadaan Ekonomi Padi dan Beras Negeri Kedah Sewaktu Pentadbiran Jepun dan Thai (1941-1945)*, Latihan Ilmiah, Jabatan Sejarah, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1987/1988, hlm. ix-xi. Zainuddin bin Zakaria, *Pendudukan Jepun di Machang*, hlm. 35.

68 Muda Mohd. Taib A. Rahman, “*Pendudukan Jepun Di Terengganu*”, hlm. 182.

69 SUK. Tr., 51/2603, “Pemberitahu Khas Kerajaan Terengganu”, bilangan 12, 7 haribulan 7 tahun 2603. Surat pengisyitharan ini ditandatangani oleh Kuji Manabu, Syucokan Terengganu. Lihat juga SUK. Tr., 51/2603, ‘*Terengganu Syuho Tambahan Khas*’, bilangan 14, Shichigastu, 7, Koki 2603, Syowa 18, 7 haribulan 7 tahun 2603.

70 SUK. Tr., 51/2603, "Cabutan Daripada berita Malai", 21 Ogos 2603.

71 Ibid.

72 SUK. Tr., 51/2603, "Pemberitahu Khas Kerajaan Terengganu", bilangan 12, 7 haribulan 7 tahun 2603. Surat pengisyitharan ini ditandatangani oleh Kuji Manabu, Syucokan Terengganu. Lihat juga SUK. Tr., 51/2603, 'Terengganu Syuho Tambahan Khas', bilangan 14, Shichigastu, 7, Koki 2603, Syowa 18, 7 haribulan 7 tahun 2603.

73 SUK. Tr., 51/2603, "Pindahan Pentadbiran Negeri Terengganu dari Kerajaan Dai Nipon Kepada Kerajaan Thailand", 17.7.2603. SUK. Tr., 58/2603, "Memo Rasmi Pejabat Sultan", (t.t.).

74. SUK. Tr., 51/2603, Mufti Kerajaan Terengganu kepada Sultan Ali ibni al-marhum Sultan Sulaiman, Pejabat Agama Terengganu, 18.7.2603.

75 SUK. Tr., 51/2603, "Ingatan", 21.7.2603.

76 SUK. Tr., 58/2603, Sumubu Terengganu kepada Setiausaha Sulit Sultan, 1 Ku Gatsu 2603; "Memo Rasmi Pejabat Sultan", 5.9.2603.

77 (1) The administration of the four States shall be placed under the control of the Thai army. (2) The administrative affairs of each State shall be carried out by the administrator. (3) The Chief administrator shall directly supervise the work of the four administrators under him. The administration of each State shall be advised by the local army commander. (4) Each administrator shall be empowered to choose any administrative method he deems most suitable to the inhabitants or conditions in his province. (5) The administrative adviser shall assist the chief administrator in carrying out the general administrative affairs, and (6) The chief of the armed police force shall assist the chief administrator in matters concerning general policing. (Malai Sinpo, Vol. 3, No. 221, 17 September 2603 (1943)).

78 Malai Sinpo, Vol. 3, No. 221, 17 September 2603 (1943); Vol. 4, 248, 19 Oktober 2603 (1943).

79 SUK. Tr., 51/2603, "Cabutan berita Malai, 4 Ku Gatsu 2603 (4.9.1362)".

80. SUK. Tr., 51/2603, "Program Peringatan Pekerjaan", 3.10.2603.

81 SUK. Tr., 109/1361, "Pemberitahu Kerajaan", bilangan 5/2486, Pejabat Maklumat, 1.11.2486. Pemberitahu ini ditandatangani oleh P. Na Badalung, Pemangku Pesuruhjya Tentera Thai Terengganu. Malai Sinpo, Vol. 4, No. 248, 19 Oktober 2603 (1943).

83 SUK. Tr., 109/1361, "Pemberitahu Kerajaan", bilangan 1/2486, Pejabat Kerajaan Terengganu, 18 Oktober 2486.

84 SUK. Tr., 109/1361, "Perintah bilangan 1 - Waktu menaik dan menurunkan bendera Thai bagi tiap-tiap pejabat kerajaan", Pejabat Malumat, Kuala Terengganu, 19.10.2486.

85 Nik Mohamed bin Nik Mohd. Salleh, "Penduduk dan Pentadbiran Tentera Jepun dan Tentera Thai di Kelantan 1941-1945", hlm. 95-96.

86 Nik Anuar b. Nik Mahmud, "Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1941-1945:..", hlm. 142-143; Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945..*, hlm. 50.

87 SUK. Tr., 78/1362, "Kenyataan Military High Commissioner Tentera Darat Thai Perkara Me[ng]hadkan Kekuasaan Pemerintah dan Tanggungan Rakyat-Rakyat Negeri", Military High Commissioner, 19 Tulakum sanat 2486.

88 SUK. Tr., 109/1361, "Perintah bilangan 2 - Waktu-waktu pekerjaan bagi tiap-tiap pejabat kerajaan", Pejabat Maklumat, Kuala Terengganu, 20.10.2486.

89 SUK. Tr., 51/2603, minit, 30.10.2486.

90 SCAO, Tr., 90/1945, "List of Government Officers including newly appointed

and promoted during the Japanese and Thai Regimes”.

91 SUK. Tr., 109/1361, “Pemberitahu Kerajaan - Tuntutan gelaran negeri dan orang Thai”, bilangan 4/2486, Pejabat maklumat, 30.10.2486. Dalam surat pengisytiharan dicatitan bilangan 5/86; bilangan ini diakui salah, dan yang betulnya ialah 4/86. (SUK. Tr., 109/1361, “Pembetulan”, Ketua Pejabat Maklumat, 1.11.2486.

92 SUK. Tr., 109/1361, “Pemberitahu Kerajaan”, bilangan 5/2486, Pejabat Maklumat, 1.11.2486. Pemberitahu ini ditandatangani oleh P. Na Badalung, Pemangku Pesuruhjaya Tentera Thai Terengganu.

93 Nama-nama ini didasarkan kepada ejaan dalam Malai Sinpo, Vol. 4, No. 248, 19 Oktober 2603 (1943).

94 Fisol Haji Hussain, Perkembangan Parti-Parti Politik Tempatan Di Kedah Pada Tahun 1940-an, hlm. 26-27. Nik Anuar bin Nik Mahmud, “Kelantan di bawah pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1941-1945:..”, hlm. 142. Nik Mohamed bin Nik Mohd. Salleh, “Pendudukan dan Pentadbiran Jepun dan Tentera Thai di Negeri Kelantan 1941-1945”, hlm. 95.

95 Mohamad Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945..*, hlm. 53.

96 SUK. Tr., 71/1362, Pesuruhjaya Tentera Terengganu, P.Na. Badalung kepada Sultan Ali ibn Sultan Sulaiman Badrul Alam Shah, 27 November 2486. Di negeri-negeri Melayu lain (tidak termasuk Kedah, Perlis dan Kelantan), Majlis Mesyuarat Negeri diubuhkan pada Disember 1943. Pengerusi Majlis ini ialah Gabenor atau Mayor Jepun dan dilantik dengan kelulusan Pentadbir Tentera Jepun di Singapura. Sultan sebagai Timbalan Pengerusi; ahlinya pula ialah Orang Besar dan Kerabat Diraja. (Halinah Bamadhaj, *The Impact of the Japanese Occupation of Malaya on Malay Society and Politics (1941-1945)*, hlm. 154).

97 SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tentera Terengganu, 30 November 2486, terlampir “Kerajaan Terengganu -Pemasyhuran Dalam”, bilangan 1/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 1.12.1362 (28.11.2486). SUK. Tr., 76/1362, “Kerajaan Terengganu - Pemasyhuran Dalam”, bilangan 1/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 1 Zulhijah 1362 (28 November 2486).

98 SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tentera Terengganu, 30 November 2486, terlampir “Kerajaan Terengganu -Pemasyhuran Dalam”, bilangan 2/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 1.12.1362 (28.11.2486). SUK. Tr., 75/1362, “Kerajaan Terengganu - Pemasyhuran Dalam”, bilangan 2/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 1 Zulhijah 1362 (28 November 2486).

99 SUK. Tr., 75/1362, “Surat Tauliah Perlantikan Jumaah Menteri”, Pejabat Sultan Terengganu, 1 Zulhijah 1362 (28 November 2486). Surat tauliah ini ditandatangani dan dicop mohorkan oleh Sultan Ali.

100 SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tentera Terengganu, 30 November 2486, terlampir “Kerajaan Terengganu -Pemasyhuran Dalam”, bilangan 3/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 2.12.1362 (29.11.2486).

101 SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tentera Terengganu, 30 November 2486, terlampir “Kerajaan Terengganu -Pemasyhuran Dalam”, bilangan 4/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 2.12.1362 (29.11.2486). SUK. Tr., 77/1362, “Kerajaan Terengganu - Pemasyhuran Dalam”, bilangan 4/1362, Pejabat Sultan, Kuala Terengganu, 2 Zulhijah 1362 (29 November 2486).

102 SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tinggi Tentera Thai, 30 November 2486.

103 SUK. Tr., 77/1362, “Surat tauliah perlantikan Tengku Bija Wangsa (Hitam bin

Ali) sebagai Setiausaha Kerajaan Terengganu”, (deraf), t.t.

104 SUK. Tr., 109/1361, “Pemberitahu Kerajaan Terengganu”, bilangan 1/2486, Pejabat Setiausaha Kerajaan Terengganu, 14 Disember 2486.

105 SUK. Tr., 71/1362, “Ucapan Sultan Ali”, Selasa, 14.12.2486.

106.SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tentera Terengganu, 14.11.2486, terlampir “The Constitution as fixed by H.H. the Sultan to Constitute Cabinet of Ministers and State Council fo the State of Terengganu”.

107 SUK. Tr., 71/1362, Sultan Ali kepada Pesuruhjaya Tentera Terengganu, 24.2.2487 (1.3.1363).

108 SUK. Tr., 76/1362, “Surat Tauliah memberi kuasa kepada Dato’ Jaya Perkasa, Timbalan Presiden Montri Sapha menjalankan pekerjaan Presiden Montri Sapha”, Istana Kolam, Kuala Terengganu, 22 Jamadil awal 1363 (14 Mei 2487). Surat tauliah ini ditandatangani dan dicop mohorkan oleh Sultan Ali.

109 SUK. Tr., 16/1364, Dato’ Jaya Perkasa kepada Sultan Ali, 10.3.2488.

110 SUK. Tr., 109/1361, “Pemberitahu Kerajaan Terengganu”, bilangan 1/2486, Pejabat Setiausaha Kerajaan Terengganu, 14 Disember 2486.

111 Nik Anuar b. Nik Mahmud, “Kelantan di bawah Pentadbiran Tentera Jepun dan Pentadbiran Tentera Thai, 1941-45:..”, hlm. 143. Nik Mohamed bin Nik Mohd. Salleh, “Pendudukan dan Pentadbiran Tentera Thai di Negeri Kelantan 1941-1945”, hlm. 96-97.

112 Mohamed Isa Othman, *Pendudukan Jepun di Tanah Melayu 1942-1945..*, hlm. 53-54.

113 Malai Sinpo, Vol. 4, No. 300, 18 Disember 2603 (1943).

114 SUK. Tr., 20/1363, “Passport”.

115 SUK. Tr. 34/1363, “Pemberitahu Kerajaan”, bilangan 10/2487, Pejabat Setiausaha Kerajaan Terengganu, 14 September 2487.

116 SUK. Tr., 3/1364, “Pemberitahu Kerajaan Terengganu Kerana Menyambut Tahun Baru 2488”, bilangan 20/2487, Pejabat Setiausaha Kerajaan Terengganu, 30 Tanawakhom 2487.

SINGKATAN

JSEAH -	-	Journal Southeast Asian History
SCAO. Tr.	-	Senior Civil Affairs Officer Terengganu
SUK. Tr.	-	Setiausaha Kerajaan Terengganu
t.t.	-	tanpa tarikh